

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Gabriela Purkytová

**Nucené práce slovenských Maďarů v
Čechách v letech 1945-1948**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Gabriela Purkytová**

Vedoucí práce: **PhDr. Eva Irmanová, CSc.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

PURKYTOVÁ, Gabriela. *Nucené práce slovenských Maďarů v Čechách v letech 1945-1948*. Praha, 2016. 20 s. Bakalářská práce. (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Eva Irmanová, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce pod názvem *Nucené práce slovenských Maďarů v Čechách v letech 1945-1948* se zabývá jedním z vnitrostátních řešení likvidace maďarské menšiny v Československu. V první části se práce zaměřuje na mezinárodní kontext řešení otázky maďarské menšiny, jednáním Maďarska a Československa a přístupem vítězných velmocí. V druhé části autorka popisuje události, kdy byla ve třech etapách od října do prosince 1945, od července do srpna 1946, od konce roku 1946 do února 1947 nuceně převezena část maďarského obyvatelstva z jižního Slovenska do českého pohraničí na veřejné práce. Třetí část práce je zaměřena na změnu československé politiky vůči maďarskému obyvatelstvu, návrat Maďarů zpět na Slovensko a celkové důsledky vnitřní kolonizace. Práce je zpracována na základě analýzy dostupných zdrojů. Nad rámec je použita metoda orální historie. Práce se věnuje rozhovorům s pamětníky Imre Lengyelem, Gabrielem Tarnolcim, Alexandrem Mokošem a Marií Jergyik, které dokreslují dopad vnitřní kolonizace na maďarské obyvatelstvo. Autorčíným cílem je zjištění důvodů akce vnitřní kolonizace, proč byla akce neúspěšná a jaké měla důsledky pro maďarskou menšinu. V závěru práce došlo k následujícím zjištěním. K vnitřní kolonizaci a nuceným pracím došlo kvůli nutnosti řešit otázku maďarské menšiny vnitrostátně, protože řešení na mezinárodním fóru se nezdařilo a řešení otázky s Maďarskem nepostupovalo podle představ československé vlády. Neúspěšnost akce byla způsobena její nepromyšleností. Československé řešení asimilace maďarského obyvatelstva v Čechách nebylo Maďary přijmuto dobře, nechtěli zůstat v Čechách. Akce vnitřní kolonizace a nucených prací měla převážně negativní vliv na maďarské obyvatelstvo, které bylo vykořeněno ze svého prostředí a přišlo o majetek.

Abstract

The bachelor thesis entitled Forced labour of Slovakian Hungarians in Bohemia in 1945-1948 deals with one of the solutions of the Hungarian minority liquidation in Czechoslovakia. First chapter depicts the international context of the Hungarian minority question, the behaviour of Hungary and Czechoslovakia and the approach of victorious superpowers. In the second chapter, the author describes three periods that saw the Hungarian population being transported from Slovakia to Bohemia to take part in the forced labour programme: from October to December 1945, from July to August 1946 and from the end of 1946 to February 1947. Third chapter is focused on a shift in Czechoslovak policy towards Hungarian minority, the return of Hungarians back to Slovakia and the colonization consequences. The thesis is based on an analysis of available resources and the method of oral history. The paper contains interviews with witnesses Imre Lengyel, Gabriel Tarnolci, Alexander Mokoš and Maria Jergyik, which illustrates the impact of colonization on the Hungarians. The author's aim is to identify the reasons for the act of colonization, why it was unsuccessful and what were the implications for the Hungarian minority. Based on the research, the following findings were concluded. The colonization and forced labour occurred because of the need to deal with the Hungarian minority issue internally as the international forum failed to come up with a solution and negotiations between Hungary and the Czechoslovak government did not go according to plan. The failure of the action was caused by the fact that Czechoslovak government had not thought it through. The Czechoslovak solution of the Hungarian population assimilation in Bohemia was not well received by the Hungarians as they did not want to remain in Bohemia. The act of colonization and forced labour had mostly negative impact on the Hungarian population, uprooted from its environment and deprived of its property.

Klíčová slova

maďarská menšina, jižní Slovensko, nucené práce, odsun, Čechy, Maďarsko, výměna obyvatelstva

Keywords

Hungarian minority, Southern Slovakia, forced labour, expulsation, Bohemia, Hungary, the exchange of population

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. 5. 2017

Gabriela Purkytová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doktorce Irmanové za vedení práce a cenné rady. Rovněž bych ráda poděkovala panu doktoru Ballovi za konzultace a trpělivost.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Gabriela Purkytová

E-mail:

34035793@fsv.cuni.cz

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

ZS 2016/17

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2016/17

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. David Emler, Ph.D.

Vedoucí práce (povinné):

PhDr. Eva Irmanová, CSc.

Název práce:

Nucené práce slovenských Maďarů v Čechách v letech 1945-1948

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek)

Nucené přesídlení obyvatel maďarské národnosti do Čech v letech 1945-1948 bylo jedno z vnitrostátních řešení likvidace maďarské menšiny v Československu. Důvody byly tři: dostat maďarskou menšinu od hranic s Maďarskem za účelem rozdrobení územní kompaktnosti, získat pracovní síly do českého pohraničí po odsunu německé menšiny a získat hospodářství odcházejících maďarských občanů pro chudé nebo válkou postižené Slováky. Část maďarského obyvatelstva byla ve třech etapách od října do prosince 1945, od července do srpna 1946, od konce roku 1946 do února 1947 nuceně převezena z jižního Slovenska do českého pohraničí na veřejné práce. Vnitřní kolonizace byla krutým a nakonec neúspěšným pokusem o likvidaci maďarské menšiny. Narazila na odpor nejen postižených, kteří ze strachu utíkali i do Maďarska, ale také velmi citelně zhoršila československo-maďarské vztahy.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma se od zadání projektu do odevzdání práce časově, teritoriálně ani věcně nezměnilo. Změny proběhly pouze při formování cíle práce. Původní cíl práce spočíval v porovnání odborné literatury zabývající se odsunem maďarského obyvatelstva na nucené práce do Čech v letech 1945-1948 se vzpomínkami maďarských pamětníků. Novým cílem práce se stalo zjištění důvodů akce vnitřní kolonizace, proč byla akce neúspěšná a jaké měla důsledky pro maďarskou menšinu. Ke změně došlo díky hlubšímu proniknutí do tématu.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Práce je rozdělena na tři části. V první části bakalářská práce se autorka věnuje mezinárodnímu kontextu řešení otázky maďarské menšiny, jednání Maďarska a Československa a přístupu vítězných velmocí. V druhé části bakalářské práce autorka popisuje události, kdy byla ve třech etapách nuceně převezena část maďarského obyvatelstva z jižního Slovenska do českého pohraničí na veřejné práce. Třetí část práce je zaměřena na změnu československé politiky vůči maďarské menšině, návrat Maďarů zpět na Slovensko a řešení majetkového vyrovnání. V bakalářské práci jsou jednotlivé části prolнутy vzpomínkami maďarských pamětníků.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

- 1) Bobák, Jan. Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944-1948). Martin: Matica slovenská, 1996.
- 2) Gabzdilová-Olejníková, Soňa, Milan Olejník a Štefan Šutaj. Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentech I. Prešov: UNIVERSUM, 2005.
- 3) Irmanová, Eva. Maďarsko a Versaillský mírový systém. Ústí nad Labem: Albis international, 2002.
- 4) Irmanová, Eva. Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989. Ústí nad Labem: Albis international, 2005.
- 5) Kaplan, Karel. Pravda o Československu 1945-1948. Praha: Panorama, 1990.
- 6) Paukovič, Vladimír. Etnické menšiny na Slovensku. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.
- 7) Šutaj, Štefan. Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993.
- 8) Šutaj, Štefan. Nútené presídlenie Maďarov do Čiech. Prešov: UNIVERSUM, 2005.
- 9) Šutaj, Štefan. „Akcia Juh“ Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.
- 10) Šutaj, Štefan. Pařížská konference 1946 a mírová zmluva s Maďarskom. Prešov: UNIVERSUM, 2014.
- 11) Ujváry, Zoltán. Bezdomovcem ve své vlasti. Praha: Svaz Maďarů žijících v Českých zemích, 1994.
- 12) Vadkerty, Katalin. Deportácie. Bratislava: Kaligram, 2002.
- 13) Vaněk, Miroslav. Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum orální historie, 2004.
- 14) Mokoš, Alexandr. Interview vedla Gabriela Purkytová. Olomouc, 9. ledna 2017.
- 15) Tarnolci, Gabriel. Interview vedla Gabriela Purkytová. Dubí, 10. března 2017.
- 17) Lengyel, Imre. Interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová. Sadská, 4. května 2016.
- 18) Jergyik, Marie. Interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová. Balassagyarmat, 15. dubna 2017.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Obsah	1
Úvod	2
Rozbor literatury	4
1. Otázka maďarské menšiny v Československu v mezinárodně politických souvislostech	6
1.1 Přístup československé vlády a velmocí k maďarské menšině od období osvobození až po skončení Postupimské konference	6
1.2 Od Postupimské konference k Pařížské mírové konferenci.....	8
1.3 Po Pařížské mírové konferenci.....	10
2. Odsun obyvatel maďarské národnosti na nucené práce do Čech	12
2.1 První fáze odsunu konec roku 1945.....	12
2.2 Druhá fáze odsunu „Pomoc Slovenska českým zemím při zemědělských pracích“ .	15
2.3 Třetí fáze odsunu od podzimu 1946 do února 1947	17
2.4 Vztah církví k odsunu obyvatelstva maďarské národnosti do Čech	22
3. Změna politiky, návrat domů a důsledky vnitřní kolonizace	23
3.1 Možnost vzdělání maďarských dětí	23
3.2 Změna politiky vůči obyvatelstvu maďarské národnosti.....	24
3.2 Útěky a možnost návratu před rokem 1949.....	26
3.3 Prodloužení nucených prací a organizovaný návrat domů.....	27
3.4 Majetek deportovaných	30
3.5 Akce Jih.....	32
Závěr	35
Summary	38
Použitá literatura	40

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla věnovat odsunu maďarského obyvatelstva na nucené práce do Čech v poválečných letech, protože je to kontroverzní téma, o kterém širší veřejné povědomí není příliš informováno. Poválečné dění v Československu je spojeno především s odsunem nebo vyhnáním Němců. Není tolik známo, že podobný postup měl být uplatněn i vůči maďarské menšině. Když toto řešení nebylo na mezinárodním fóru prosazeno, uchýlila se československá vláda k jiným alternativám a jednou z nich byla právě vnitřní kolonizace a nucené práce slovenských Maďarů v Čechách. Nedostatečná znalost tématu je způsobena delším časovým úsekem, kdy se o této kapitole československých dějin nepsalo. Minulý režim si přál, aby se psalo o tématech, která Československo a Maďarsko spojovala. První práce o osudech maďarské menšiny po válce vyšly až v šedesátých a sedmdesátých letech. Téma jsem si vybrala i z důvodu možnosti rozhovoru s pamětníky této události, kteří poskytují subjektivní náhled do problematiky.

Cílem mé práce je zjištění důvodů akce vnitřní kolonizace, proč byla akce neúspěšná a jaké měla důsledky pro maďarskou menšinu. Struktura odpovídá otázce jaké byly příčiny, průběh a důsledky maďarské vnitřní kolonizace v Československu. První kapitola je věnována mezinárodnímu řešení maďarské menšiny v Československu. Druhá kapitola popisuje průběh tří fází maďarské vnitřní kolonizace. Třetí kapitola shrnuje důsledky vnitřní kolonizace. Ve druhé a třetí kapitole jsou zakomponovány rozhovory s pamětníky nucených prací v Čechách. Má výchozí teze zní, že k vnitřní kolonizaci a nuceným pracím došlo kvůli potřebě řešit otázku maďarské menšiny vnitrostátně, protože řešení na mezinárodním fóru se nezdařilo a řešení otázky s Maďarskem nepostupovalo podle představ československé vlády. Neúspěšnost akce byla způsobena její nepromyšleností, odnětí občanství nebylo udržitelné a s nabytím státního občanství bylo jasné, že se většina maďarského obyvatelstva bude chtít z Čech vrátit zpět na jižní Slovensko. Československé řešení asimilace maďarského obyvatelstva v Čechách nebylo Maďary přijmuto dobře, nechtěli zůstat v Čechách. Akce vnitřní kolonizace a nucených prací měla převážně negativní vliv na maďarské obyvatelstvo, které bylo vykořeněno ze svého prostředí a přišlo o majetek.

Před samotným rozbořem dané problematiky bych se ráda zmínila o historii maďarské menšiny v Československu. Rozpad Rakouska-Uherska v roce 1918 a

podepsání mírové smlouvy v Trianonu roku 1920 zanechalo na území Slovenska a v Podkarpatské Rusi 1,1 milionů Maďarů.¹ Maďarské obyvatelstvo se po vytvoření Československé republiky dostalo z pozice vládnoucího národa do pozice národnostní menšiny. Zejména na jižním Slovensku se maďarská menšina potýkala s nezaměstnaností a špatnou úrovní zdravotní péče. Nespokojenosti s touto situací využívalo Maďarsko v rámci své revizionistické politiky. V roce 1938 opustila maďarská zahraniční politika svůj opatrný postoj a proklamovala požadavek připojit k Maďarsku území ztracená Trianonskou mírovou smlouvou. K dosažení požadavku se Maďarsko spojilo s hitlerovským Německem. Vídeňská arbitráž, která byla podepsána dne 2. 11. 1938, připojila jižní Slovensko k Maďarsku. Předválečné územní zisky Maďarsko po válce opět ztratilo. Po skončení druhé světové války bylo Československo obnoveno v původních hranicích z roku 1938 bez Podkarpatské Rusi. Vídeňská arbitráž ovšem zasadila vážnou ránu československo-maďarským vztahům a na obyvatelstvo maďarské menšiny padla odpovědnost za rozbití republiky.²

Během druhé světové války bylo řešení maďarské otázky jedním z problémů, kterými se československá vláda zabývala. Československá vláda měla v plánu vytvořit národní stát, překážkou pochopitelně byly národnostní menšiny a to i maďarská menšina. V té době šlo o zhruba půlmilionu občanů žijících převážně na jihu Slovenska. Prezident Beneš a jeho okolí od roku 1943 řadili Maďary vedle Němců, u obou menšin zdůrazňovali kolektivní vinu, vinu za rozbití republiky i spoluodpovědnost za hrůzy okupační moci. Českoslovenští představitelé v Londýně a Moskvě se z počátku neshodovali v názorech řešení maďarské otázky. S požadavkem transferu maďarské menšiny z poválečného Československa vystoupil Beneš veřejně během své návštěvy Moskvy v prosinci 1943. Při jednání se Stalinem a Molotovem mluvil též o transferu a závěrečný protokol o výměně názorů potvrdil sovětský souhlas. Dne 18. 12. 1943 se Stalin setkal s vedoucími československými komunisty. Komunisté však nespojovali maďarskou menšinu s německou a hovořili vždy jen o transferu Němců z poválečného Československa. Byli překvapeni Benešovým řešením osudu maďarské menšiny, ale zřejmě ho nebrali příliš vážně, protože v dopise zaslaném soudruhům v Londýně psali pouze o německé otázce. Beneš a jeho politický okruh v Londýně stanovisko neměnili, komunisté ano. V únoru 1944 v návrhu programu, který byl předložen v Londýně

¹ Eva Irmanová, *Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989* (Ústí nad Labem: Albis international, 2005), 217.

k diskuzi Socialistickému bloku, rozšiřovali opatření i na maďarskou menšinu. Od listopadu 1944 se posunula záležitost maďarské menšiny na mezinárodní politické pole, čemuž se bude věnovat první kapitola bakalářské práce.³

Práce byla zpracována na základě analýzy dostupných zdrojů. Nad rámec byla použita metoda orální historie. Orální historie je součástí kvalitativního výzkumu. Sdělení jednotlivce má svébytnou poznávací hodnotu a nesměřuje k zobecnění nebo k začlenění do širšího celku kvantitativně posuzovaných a hodnocených výpovědí. Hodnotná je právě odlišnost individuálních prožitků, postojů a činů a jejich případná shoda či neshoda s jinými prameny. Základními postupy orální historie jsou rozhovor a životopisné vyprávění. Ve výzkumu uskutečňovaném metodou orální historie vede badatel rozhovor s účastníkem nebo svědkem určité historické události, o níž chce získat specifické informace nebo stanovisko dotazovaného. Smyslem životopisného vyprávění je zachytit celoživotní vývoj určitého jednotlivce na pozadí zkoumané historické etapy či procesu, případně historický vývoj v určitém období postihnout a přiblížit vylíčením individuálního životního osudu.⁴ Ve své práci jsem se rozhodla použít postup rozhovoru. Dotazovala jsem se pana Imreho Lengyela, Gabriela Tarnolciho, Alexandra Mokoše a Marie Jergyik na jejich vzpomínky na akci vnitřní kolonizace a pobyt v Čechách na nucených pracích. Všichni dotazovaní přesáhli otázku a vyprávěli o svém dětství i o jejich osudech po skončení nucených prací v Čechách. Takže od postupu rozhovoru o určitém historické události jsme přešli na životopisné vyprávění. Všechny rozhovory byly vedeny s pamětníky u nich doma. U většiny byli přítomni příbuzní, kteří zasáhli do rozhovoru. Všechny rozhovory se vešly do hodiny.

Rozbor literatury

Odsun maďarského obyvatelstva na nucené práce do Čech v poválečných letech je tématem, ke kterému neexistuje mnoho zdrojů v českém překladu. Většina zdrojů použitých v této práci je ve slovenském jazyce a věnuje se všem represivním opatřením, kterými se československá vláda snažila zbavit maďarské menšiny. Slovenská literatura nabízí dva tituly, které se konkrétně zabývají tématem odsunu Maďarů na práce do Čech: kniha Štefana Šutaje *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech* a kniha Katalin

² Vladimír Paukovič, *Etnické menšiny na Slovensku* (Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991), 5-10.

³ Karel Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948* (Praha: Panorama, 1990), 85-87.

⁴ Miroslav Vaněk, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum orální historie, 2004) 53, 54, 102.

Vadkerty Deportácie. Česká literatura nabízí vzpomínkovou knihu *Bezdomovcem* ve své vlasti od Zoltána Ujváryho, která nabízí pohled pamětníka na odsun na nucené práce do Čech, což je pro tuto práci velice přínosné. Při psaní této práce bylo využito jak česky tak slovensky psaných dostupných zdrojů.

Stěžejními zdroji pro mě byly tři knihy. První je kniha *Deportace* od Katalin Vadkerty, která kromě podrobného popisu deportací obohatila knihu i konkrétními případy. Kniha je podle mého názoru objektivní zdroj. Můžeme v ní najít řadu příloh a originálních materiálů, díky nimž si čtenář může informace ověřit. Dalším zdrojem, který obsahuje řadu příloh k ověření uvedených informací, je kniha *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech* od Štefana Šutaje, který v ní popsal velice dobře příčiny odsunu, průběh i návrat deportovaných Maďarů. Třetí kniha od Štefana Šutaje *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948* poskytuje ucelenější pohled na problematiku díky tomu, že se zabývá i mezinárodním fórem a více zdůvodňuje, proč k represivním opatřením vůči maďarskému obyvatelstvu došlo.

Ucelený pohled na problematiku řešení maďarské otázky v Československu poskytuje i kniha Karla Kaplana *Pravda o Československu 1945-1948*, z které jsem čerpala zejména v kapitole týkající se mezinárodně-politických okolností události. Kniha byla přínosným zdrojem, který poskytl kritický náhled na kroky, které československá vláda podnikla v rámci řešení maďarské otázky. Lepší porozumění právním opatřením proti maďarskému obyvatelstvu přináší kniha *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentech I* od Soni Gabzdilové-Olejníkové, Milana Olejníka a Štefana Šutaje, která zahrnuje jako jedna z mála knih i pohled na vzdělávání maďarských dětí. Komplexní informace o Akci Jih lze najít v knize *Akcia Juh Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949* od Štefana Šutaje. Kniha *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944-1948)* od Jana Bobáka je diskutabilní zdroj. Kniha byla vydána nakladatelstvím Matice slovenské, takže se dá očekávat tradičně protimaďarský postoj. I přes to kniha nabízí mnoho informací o odsunu maďarského obyvatelstva na nucené práce do Čech, které nejsou pokřivené.

1. Otázka maďarské menšiny v Československu v mezinárodně politických souvislostech

1.1 Přístup československé vlády a velmocí k maďarské menšině od období osvobození až po skončení Postupimské konference

Jednou z otázek, kterou se museli čeští a slovenští politici v zahraničí během osvobození Československa zaobírat, byla otázka vztahu k menšinám. Vycházeli z předpokladu, že většina příslušníků maďarské a německé menšiny se provinila vůči státu v krizových letech. Základní strategickou linií československých zahraničních státních orgánů se stalo zbavení se menšin a vytvoření národního státu Čechů a Slováků. Československá vláda preferovala transfer menšin zpět do jejich národních vlastí.⁵

Ve vztahu k Maďarsku se uvažovalo i o výměně slovenské menšiny žijící v Maďarsku za maďarskou menšinu žijící na Slovensku. Československá vláda se bála, že Maďarsko bude usilovat o vytvoření velkého Maďarska, a že maďarskou menšinu na Slovensku použije jako nástroj pro své územní ambice.⁶ Československo usilovalo o vysídlení Maďarů, tedy nucenou změnu etnické linie, aby jeho politické hranice nebylo možné zpochybnit. Československé požadavky ve vztahu k budoucím mírovým smlouvám s Německem a Maďarskem byly formulované v londýnském exilu. Dne 24. 8. 1944 předala československá vláda Evropské poradní komisi pro Německo Pamětní spis, jehož podstatou bylo, aby se už v podmínkách o příměří stanovilo uznání předmnichovských hranic, ale týkal se i požadavku odsunu Němců a Maďarů. Londýnská exilová vláda poslala rozsáhlé memorandum spojencům o transferu Němců a Maďarů. Velká Británie a Spojené státy mlčeli a sovětská vláda ho schválila. Pozornost československé diplomacie se soustředila na jednání o příměří s Maďarskem, protože se to dotýkalo československých hranic. Jednání proběhla v lednu roku 1945 v Moskvě. Zde se ukázal rozdíl názorů zástupců mocností na připravovanou dohodu. Sovětský ministr zahraničních věcí Molotov vyjádřil na jednání souhlas s transferem maďarského obyvatelstva z Československa. Britský zástupce J. A. Balfour navrhl počkat s řešením maďarské otázky na mírové jednání. Velvyslanec Spojených států W. A. Harriman odmítl cokoliv podobného výměně obyvatelstva. Dne 20. 1. 1945 byla podepsána dohoda o příměří s Maďarskem, požadavek odsunu neobsahovala. Už tehdy

⁵ Štefan Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948* (Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993), 25.

⁶ Tamtéž, 25, 26.

bylo jasné, že získat podporu pro transfer Maďarů od Velké Británie a Spojených států bude v budoucnu obtížné.⁷

Do příchodu československé vlády do Košic v dubnu 1945 byl vliv exilové politiky na otázku maďarské menšiny na Slovensku jen formální, v oblasti mezinárodní politiky byl vliv reálný. Vládní politiku spravovali pověřenci Slovenské národní rady. Rada neřešila budoucí postavení menšin. Nezmiňovala se ani o odsunu maďarského obyvatelstva ze Slovenska. Slovenská národní rada ovšem přijala opatření v oblasti školství, konfiskaci nepřátelské půdy a projevila úsilí o vysídlení Maďarů, kteří přišli na obsazené území Československa po první vídeňské arbitráži konané dne 2. 11. 1938.

Československá národnostní politika začala nabývat podoby v souvislosti s přípravou programu první vlády Národní fronty Čechů a Slováků známého jako Košický vládní program.⁸ Mezníkem se stal právě tento program, v němž československá vláda v dubnu 1945 oficiálně prohlásila, že Československo je národním státem Čechů a Slováků. Politické vyjádření změn ve vztahu k menšinám představoval bod VIII., podle něhož mělo státní občanství být zabezpečeno pouze antifašistům maďarské a německé národnosti. Beneš v projevu v Bratislavě dne 9. 5. 1945 prohlásil, že Češi a Slováci nechtějí žít ve společném státě s Maďary a Němci. Stalin tehdy prohlásil, že tři národy jsou nepřátelé Slovanů - Maďaři, Němci a Italové - a slíbil podporu odsunu obyvatelstva maďarské národnosti z území Československa. Londýnská exilová vláda poslala rozsáhlé memorandum spojencům o transferu Němců a Maďarů. Velká Británie a Spojené státy mlčeli a sovětská vláda ho schválila.⁹

Řešení maďarské otázky záviselo na mezinárodních rozhodnutích. Výměna obyvatel byla odkázána na dohodu s Budapeští. Jenže Budapešť byla rozhořčena pronásledováním a vyháněním občanů maďarské národnosti, ke kterému docházelo s vědomím vlády od března 1945. Československo v květnu 1945 zjišťovalo ochotu Maďarska k jednání o výměně obyvatelstva, žádost byla odmítnuta. V červnu 1945 Maďarsko upozornilo vítězné velmoci na československé zacházení s maďarskou menšinou. Dále odsoudilo výměnu obyvatelstva jakožto opatření nedemokratické a nelidské. V létě 1945 byly vztah mezi Prahou a Budapeští na bodu mrazu. Odsun spadal do pravomoci velmocí. Pozornost československé i maďarské diplomacie se upínala na

⁷ Štefan Šutaj, *Parížská konferencia 1946 a mierová zmluva s Maďarskom* (Prešov: UNIVERSUM, 2014), 17, 22, 23.

⁸ Tamtéž, 26, 27.

⁹ Eva Irmanová, *Maďarsko a Versaillský mírový systém* (Ústí nad Labem: Albis international, 2002), 349, 350.

jednání nejvyšších představitelů vítězných mocností v Postupimi. Československo očekávalo jednotný a razantní postup vůči Němcům a Maďarům. Doufali, že Stalin podpoří československý plán odsunu maďarské menšiny, jak slíbil. Československo se dne 3. 7. 1945 obrátilo na spojenecké mocnosti, aby do příprav jednání zařadily i transfer Němců a Maďarů. Žádalo o vysídlení 400 000 Maďarů.

Dne 3. 8. 1945 seznámil Jan Masaryk vládu s rozhodnutím Postupimské konference, která schválila odsun Němců, ale problematika maďarské menšiny se na program jednání nedostala.¹⁰ V poslední den Postupimské konference dne 2. 8. 1945 podepsal prezident Beneš 33. dekret o úpravě československého občanství osob německé a maďarské národnosti a následně byly nasazeny první skupiny obyvatel maďarské národnosti na nucené práce do Čech.¹¹ Maďarská menšina pozbyla všech občanských práv a právní záruky a ochrany. Její příslušníci se ocitli z právního hlediska v roli psanců. Československá vláda stále počítala s budoucím transferem obyvatelstva ze země. Z Maďarů a Němců se díky dekretu stali prakticky cizinci, tím se vytvořil prostor pro alternativní řešení. Přijetí tohoto opatření poskytlo možnost postupovat proti Maďarům jako proti obyvatelstvu bez ústavních práv.¹² Postihlo plošně maďarskou a německou menšinu, ale připouštělo i výjimky. Osoby, které se účastnily boje proti fašistům a nebo podlehly teroru války, mohly požádat o výjimku. Výjimka byla poskytnuta i Čechům nebo Slovákům, kteří se prohlásili za Němce nebo Maďary pod nátlakem. Dekret povoloval udržet si státní občanství českým nebo slovenským ženám žijícím ve smíšeném manželství. Osoby, které ztratily státní občanství, mohly požádat o jeho navrácení 6 měsíců od pozbytí jeho platnosti.¹³

1.2 Od Postupimské konference k Pařížské mírové konferenci

Rozhodnutí Postupimské konference dostalo československý plán řešení maďarské otázky odsunem Maďarů z Československa do slepé uličky. Pražská vláda se tedy orientovala na výměnu obyvatelstva. Maďarský ministr zahraničí János Gyöngyösi odmítl návrh o jednání o výměně s tím, že problém maďarské menšiny v Československu musí vyřešit spojenecké velmoci. Beznadějnost situace motivovala

¹⁰ Šutaj, Pařížská konference, 30, 31.

¹¹ Tamtéž, 34.

¹² Irmanová, *Maďarsko a Versaillský mírový systém*, 351.

¹³ Soňa Gabzdilová-Olejníková, Milan Olejník a Štefan Šutaj, *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentech I* (Prešov: UNIVERSUM, 2005), 9.

vládu k přesunutí řešení maďarské otázky na slovenské národní orgány. Slovenské orgány tedy dostaly možnost vnitrostátně vyřešit situaci, když mezinárodní jednání selhala. V říjnu 1945 se naděje československé vlády na řešení maďarské otázky opět zvedly. Budapešť projevila náznak ochoty k rozhovorům. Byla domluvena návštěva maďarského ministra zahraničí Gyöngyösiho, aby se o problému maďarské menšiny diskutovalo. Rozhovory proběhly až za měsíc. Průtah způsobilo prudké zhoršení vztahů vyvolané násilným přesídlováním Maďarů z jižního Slovenska do Čech, které začalo koncem října.¹⁴ Násilné přesídlování Maďarů z jižního Slovenska na nucené práce do Čech neboli akce vnitřní kolonizace bylo právě jedno z vnitrostátních řešení maďarské otázky realizované slovenskými národními orgány, kterému se tato práce bude v následujících částech podrobněji věnovat.

Ministr zahraničí Gyöngyösi přijal pozvání do Prahy a změnil svůj odmítavý postoj k výměně. Změnu odůvodnil možností zmírnění diskriminační opatření vůči Maďarům v Československu, ale požadoval dobrovolnost akce výměny obyvatelstva ne donucování. Dne 3. 12. 1945 jednal Gyöngyösi se státním tajemníkem ministerstva zahraničí Vladimírem Clementisem. Gyöngyösi požadoval zrušení diskriminačních opatření a dohled velmocí na výměnu a nesouhlasil s přemístěním zbylého obyvatelstva do Maďarska. Prohlásil, že pokud chce československá vláda vysídlit Maďary zcela, musí přinést oběť v podobě půdy. Souhlasil s přesídlením Maďarů i s půdou. Tím jednání dospěla do mrtvého bodu.¹⁵

Pražská vláda měla připravenou škálu vnitrostátních prostředků, kterými hodlala snížit počet obyvatel maďarské národnosti a zároveň tak tlačit na maďarskou vládu, aby souhlasila s výměnou obyvatelstva: přesídlení na nucené práce do Čech, zbavení majetku, reslovakizace. Na konci prosince 1945 vlivem vnitřního i vnějšího tlaku byl nucen Gyöngyösi znovu navázat jednání s Prahou a dne 5. 2. 1946 odjel do Prahy.¹⁶ Rozhovory probíhaly v únoru roku 1946 a skončily dohodou o výměně. Byla podepsána 27. 2. 1946. O celkovém řešení Gyöngyösi odmítl jednat. Československá vláda přijala dohodu o výměně jako své první vítězství a jako významný krok k likvidaci menšiny. Výměna obyvatel, která z hlediska Maďarů byla vynucená a z hlediska Slováků dobrovolná, začala až v dubnu 1947. Československá vláda stále věřila, že k odsunu maďarské menšiny dojde s vidinou Pařížské mírové konference. Zvláště díky

¹⁴ Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948*, 101-103.

¹⁵ Irmanová, *Maďarsko a Versaillský mírový systém*, 354-355.

¹⁶ Tamtéž, 354-356.

protimaďarskému postoji Stalina, který prohlásil, že menšiny ve střední Evropě musí zmizet.¹⁷

Pražská vláda předložila své požadavky Radě ministrů zahraničí čtyř velmocí už v květnu roku 1946 a usilovala o jejich zakotvení v mírové smlouvě. Požadavky odsunu maďarského obyvatelstva zdůvodňovala zdrojem nebezpečí menšin pro jednotný Československý stát.¹⁸ Podrobné projednávání návrhu mírové smlouvy s Maďarskem v komisích bylo zahájeno 20. 8. 1946. Československý návrh na odsun 200 000 Maďarů byl v komisi projednáván 16. 9. 1946. Spojené státy a Velká Británie odmítly uvést do mírové smlouvy podmínku nuceného transferu rozsáhlé etnické menšiny. Chtěly, aby se Maďarsko a Československo dohodlo. Výsledkem byl text, kde bylo uvedeno, že Maďarsko vstoupí do jednání s Československem za účelem vyřešení problémů maďarské menšiny. Kdyby nebylo docíleno dohody do 6 měsíců ode dne začátku platnosti smlouvy, bude otázka předána Radě zahraničních ministrů.¹⁹

1.3 Po Pařížské mírové konferenci

Výsledek mírové konference potvrdil, že se Československu nepodaří prosadit svou koncepci řešení maďarského problému. Západní velmoci k odsunu maďarské menšiny nedají souhlas. Cesta řešení na mezinárodním fóru se tak uzavřela. Tím se rovněž zužovala možnost na bilaterální dohodu s Maďarskem, které o řešení zájem nemělo. Maďarsko rovněž oddalovalo a brzdilo realizaci dohody o výměně obyvatel z 27. 2. 1946.²⁰

Pražská vláda se začala zaměřovat na vnitrostátní řešení, které nevyžadovalo souhlas velmocí ani dohodu s Budapeští. Uplatnila dva způsoby řešení: reslovakizaci a vnitřní kolonizaci. Myšlenka reslovakizace se zrodila z tvrzení, že většina Maďarů pochází ze slovenských rodin a v minulost byla násilně pomaďarštěna. Reslovakizací měli dostat možnost vrátit se ke své původní národnosti. Reslovakizace započala v červnu roku 1946. Reslovakizovaní nebyli považováni za pravé Slováky. Byli zařazeni do zvláštní skupiny a bráni za pochybný element.²¹ Tato práce se dále bude zabývat pouze vnitřní kolonizací neboli odsunem obyvatel maďarské národnosti na nucené práce do Čech. Československá vláda se netajila tím, že odsun Maďarů do Čech

¹⁷ Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948*, 108-109.

¹⁸ Tamtéž, 108-111.

¹⁹ Irmanová, *Maďarsko a Versaillský mírový systém*, 360-363.

²⁰ Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948*, 115, 116.

²¹ Tamtéž, 116, 117.

na nucené práce používá jako zbraň, aby vymohla začátek výměny obyvatelstva. Maďarská vláda dne 20. 11. 1946 přerušila jednání o výměně obyvatelstva z důvodu porušení dohody o výměně obyvatel československou stranou. Československo se zavázalo, že nebude rozsídlovat Maďary během výměny, a že zastaví konfiskaci majetku Maďarů a dále že zabezpečí sociální pomoc maďarským veřejným zaměstnancům. Maďarsko obvinilo Československo z porušování lidských práv, podle kterých je základním právem žít beze strachu ve své vlasti. Na setkání vlád dne 25. 3. 1947 maďarská strana stanovila jako podmínku pro výměnu obyvatelstva propuštění Maďarů z nucených prací v Čechách. Výměnou obyvatelstva byly práce zastaveny a poté byl zajištěn návrat Maďarů na Slovensko. Dne 12. 4. 1947 začala výměna obyvatelstva. Uskutečnění výměny obyvatelstva bylo význačným diplomatickým vítězstvím Československa. Byl to první nezvratný výsledek v plánu likvidace maďarské národnosti na Slovensku.²² Celkově bylo vyměněno 55 487 obyvatel maďarské národnosti z Československa za 59 774 Slováků z Maďarska.²³

²² Vadkerty, *Deportácie* (Bratislava: Kaligram, 2002), 59-61.

²³ Irmanová, *Maďarská menšina na Slovensku*, 230.

2. Odsun obyvatel maďarské národnosti na nucené práce do Čech

2.1 První fáze odsunu konec roku 1945

Už v polovině roku 1945 se objevovaly tendence využít maďarské obyvatelstvo na rekonstrukce a zemědělské práce v okolí jejich bydliště. Cílem bylo odstranění škod vzniklých válkou a zabezpečení výživy obyvatelstva. Předsednictví ÚV KSS na svém zasedání dne 16. 6. 1945 rozhodlo, že je potřeba provést opatření, aby navracená města byla co nejdříve očištěna od maďarského obyvatelstva a koncentrované maďarské obyvatelstvo mělo být převezeno do jiných oblastí.²⁴ Na Maďary bylo nahlíženo jako na válečné zločince a zrádce.

O přesunutí obyvatel maďarské národnosti do Čech se začalo uvažovat v souvislosti s umístováním nezaměstnaných slovenských pracovníků do Čech. Pracovní smlouvy nezaměstnaným Slovákům zajišťovalo Pověřenectvo sociální péče. Část slovenských pracovníků odcházela do Čech prostřednictvím národních výborů. Přesun nezaměstnaného obyvatelstva, které nemělo pracovní uplatnění, byl běžným jevem poválečného období a uskutečňoval se na základě svobodné vůle. V prvních návrzích se uvažovalo o přesunu volných pracovníků maďarské národnosti i s rodinami, nebyla to ještě myšlenka masového nasazení Maďarů na práce v Čechách. V říjnu 1945 na plénu Dočasného národního shromáždění ministr zemědělství Julius Ďuriš navrhl využití pracovních sil z řad maďarského obyvatelstva jižního Slovenska na práce v Čechách. Podobný návrh přednesl v listopadu na Národním shromáždění i poslanec KSČ J. Nepomucký.²⁵

Střetávaly se zde dvě stránky poválečného vývoje. Potřeba pracovních sil pro české pohraničí, ze kterého byli odsunuti němečtí obyvatelé a také stále jasnější fakt, že Československo nebude moci řešit maďarskou otázku odsunem. Hledalo se tedy alternativní řešení. Musel se snížit počet maďarského obyvatelstva jižního Slovenska, které po zkušenost z roku 1938 představovalo ohrožení územní státní integrity.²⁶ Vnitřní kolonizace a nucené práce Maďarů v Čechách řešily všechny tyto problémy. Maďaři zaplní prázdná pracovní místa po Němcích, nebudou koncentrováni na území jižního

²⁴ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech* (Prešov: UNIVERSUM, 2005), 21.

²⁵ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948* (Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993), 63-64.

²⁶ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 22.

Slovenska a akce vnitřní kolonizace bude vytvářet tlak na Maďarsko na výměnu obyvatelstva.

Podle Směrnic Osídlovacího úřadu pro Slovensko č. 13 ze dne 16. 11. 1945 bylo možné v rámci pracovního náboru odsunout maďarské obyvatelstvo do Čech na základě prezidentského dekretu o ztrátě občanství a dekretu o pracovní mobilizaci.²⁷ Dne 27. 11. 1945 na schůzi zástupců Osídlovacího úřadu a Ministerstva sociální péče byla stanovena kritéria výběru osob: rolníci k práci na hospodářství, tělesně zdraví, praceschopní manželé bez převyšujícího počtu nepraceschopných. Sekretariáty KSS v Nitře a v Levicích kritizovaly, že tyto náboje byly uskutečňovány v době, kdy probíhaly podzimní zemědělské práce a deportace je oslabovaly. Navíc špatný výběr někdy zapříčinil, že odvezli zasloužilé maďarské soudruhy.²⁸ Vysídlováno bylo praceschopné obyvatelstvo. Závažný však byl etnický a represivní způsob realizace.

V období od září až do prosince 1945 bylo odváženo do Čech na povinné práce obyvatelstvo maďarské národnosti z okresů o Šamorín, Dunajská Streda, Komárno, Galanta, Šaľa, Nitra, Vrábľa, Levice, Želiezovce, Nové Zámky, Stará Ďala do okresů Benešov, České Budějovice, Jičín, Kolín, Pardubice, Plzeň, Praha, Strakonice, Tábor, Jihlava, Ostrava, Zlín, Olomouc, Hradec Králové, Kladno a Mladá Boleslav. Nebyly to pouze okresy českého pohraničí postižené odsunem Němců. Byly to i centrální okresy. Šlo tedy o snížení koncentrace maďarské menšiny v jižním Slovensku. Neuplatňoval se přístup zohledňování loajality vůči Československu v krizových letech. Výběr probíhal plošně.²⁹

Podle přednosta odboru pro vnitřní kolonizaci Osídlovacího úřadu pro Slovensko O. Djuračky byly dodrženy všechny zásady lidskosti během převozu. Bylo dovoleno vzít si potraviny sebou. Probíhaly lékařské prohlídky před odsunem i při příchodu. O této etapě existuje pouze málo informací, ale odporují tvrzení, že byla dodržena základní lidská práva.³⁰ Pověřenectvo vnitra a Osídlovací úřad pro Slovensko za asistence armády měly v tomto období rozhodující roli v realizaci deportací Maďarů do Čech. Došlo i k použití zbraní a zranění lidí.³¹ Karel Kaplan ve své knize Pravda o Československu také uvádí, že bezpečnost hrála hlavní roli při realizaci akce, a že

²⁷ Jan Bobák, *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944-1948)* (Martin: Matica slovenská, 1996), 125.

²⁸ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 25.

²⁹ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 65, 66.

³⁰ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 26.

³¹ Tamtéž, 24.

narazila na tvrdý odpor některých postižených Maďarů. „*Mnozí se vzpírali, utíkali, skrývali se, bezpečnost musela často provádět akce v noci, tajně občany odvážela, dokonce došlo k několika případům použití zbraní.*“³²

Byly zaznamenány četné útoky Maďarů z míst pracovního nasazení. Zachovaly se žádosti zaslané Osidlovacímu úřadu pro Slovensko, ve kterých Maďaři žádali o osvobození z pracovní povinnosti v letech 1945 až 1946. Úřad žádosti zamítl s odůvodněním, že dekret prezidenta republiky č. 27/1945 nedává Osidlovacímu úřadu působnost vynětí z pracovní povinnosti. Podle souhrnné zprávy Pověřeníctva sociálních věcí z 5. 12. 1945 bylo mezi zářím a prosincem deportováno do Čech 9 247 Maďarů. V druhé polovině roku 1945 nebyla ještě jasná koncepce maďarské otázky.³³

Stále se o tomto problému jednalo na mezinárodní scéně. Československo doufalo v řešení maďarské otázky transferem nebo výměnou obyvatelstva. Uvažovalo se o vnitřním rozptýlení na území Slovenska. Nakonec díky jednání s maďarskou vládou o výměně obyvatelstva, byl nábor pracovních sil do Čech odsunut na druhou kolej. Akce byla pozastavena na základě pokynu ministerstva zahraničních věcí 4. 12. 1945.³⁴

Pan Imre Lengyel se narodil 9. 4. 1936 v obci Hurbanovo nedaleko Komárna, později se přestěhoval s rodiči do Gbelců. První fázi odsunu prožil jako dítě a vzpomínal na ní následovně: „*Bohatší sedláci měli třeba 4 až 5 vagónů a odstěhovali je do Maďarska. A ty chudší jako my, co jsme skoro nic neměli akorát prasátko, nás dali dvě rodiny do jednoho vagónu. Do nákladového dobytčího vagónu nás dali. Rodiče nevěděli, kam se jede, akorát věděli, že se jede do Čech. Mně se jako dítěti strašně líbilo, když jsme jeli vlakem a já se probudil u těch velkých měst. Osvětlení i ty města, to jsme v životě neviděli. Stalo se to na podzim v roce 1945. Tamten jeden Maďar, který uměl asi tři jazyky, když jsme stavěli někde u Prahy, tak jel na vyslanectví, jenže s tím se nedalo nic dělat, protože tohle byla domluva, s tím se nedalo nic dělat. Přijeli jsme do Brandýsa nad Labem. Vlak zastavil a teď začali sedláci rozebírat rodiny, kdo koho si vezme. Měli snad už i papíry, protože přišli za tátou a říkali, kde má rodinu a on řekl, že má akorát syna a ptali se, jak to vždyť to je malý kluk, tomu není 16 let. V papírech jsem měl napsáno, že je mi 16 let a mně nebylo ještě ani 10 let. Měl jsem tam 16, abych byl brán jako pracovní síla. Oni sedláci byli rádi za početné rodiny, které mohly pracovat,*

³² Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948*, 118.

³³ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 24-28.

³⁴ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 28-29.

*chyběla jim pracovní síla. My jsme měli v papírech 3, jenže máma stejně nedělala, protože měla tuberu. Šli jsme žít na veliký statek, který patřil Židům. Tatínkovi se tam nelíbilo bylo tam moc lidí, tak si našel místo ve Starých Popovicích u Brandýsa nad Labem. Nový sedlák z tatínka udělal vedoucího, protože byl šikovný a v zemědělství pracoval celý život. Když jsem byl nemocný, měl jsem příušnice, tak byla ta česká rodina ochotná, zapřáhli koně a odvezli mě do nemocnice do Prahy.*³⁵

2.2 Druhá fáze odsunu „Pomoc Slovenska českým zemím při zemědělských pracích“

Nábor pracovních sil do Čech byl koncem roku 1945 přerušeno, aby nekomplikoval uzavření dohody o výměně obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem. Po podpisu dohody musela československá vláda postupovat s represivními opatřeními vůči maďarskému obyvatelstvu opatrněji. Tato strategie československým orgánům vydržela velice krátce. Dne 14. 5. 1946 bylo přijato nařízení Slovenské národní rady o konfiskaci zemědělského majetku všem obyvatelům maďarské národnosti pro účely pozemkové reformy. Zároveň bylo vybráno 100 000 obyvatel, kteří měli být vyměněni s Maďarskem. Zájemci z řad maďarského obyvatelstva se mohli přihlašovat na akci reslovakizace. V atmosféře nacionálního nadšení byla vyhlášena nová akce přesídlování obyvatelstva, jejíž cílem bylo získat obyvatelstvo na práce do Čech.³⁶

Na jaře roku 1946 se stal znovu aktuální problém získání pracovních sil pro české země, které stále trpěly nedostatkem pracujících po odsunu německého obyvatelstva. Na začátku roku 1946 chybělo 254 320 pracovníků po odsunu německých dělníků. Československý ministr zemědělství Julius Ďuriš navrhl, že by se nábor pracovních sil měl uskutečnit na Slovensku z řad maďarské menšiny. Nedostatek ohrožoval hospodářský chod v Česku. Ministerstvo zemědělství a sociální péče navrhovalo vyhlásit dobrovolnou masovou akci na Slovensku z řad Slováků i Maďarů. Tvrdili, že by mohlo dojít ke kolapsu českého hospodářství. Akce měla být dobrovolná a nábor přátelský. Lákadlem mělo být moderní ubytování a stejné mzdy s českými dělníky. Práva zaměstnanců měla zabezpečit smlouva. Měsíční mzda se pohybovala mezi 855 a 1075 korunami včetně bytu, naturálií a topiva.³⁷ Nábor pracovních sil do Čech byl schválen a uskutečněn v období od 22. 7. do 15. 8. 1946 pod heslem „Pomoc

³⁵ Imre Lengyel, interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová, Sadská, 4. května 2016.

³⁶ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 30.

³⁷ Vadkerty, *Deportácie*, 43-45.

Slovenska českým zemím při zemědělských pracích“. Tato fáze odsunu na práce do Čech se do jisté míry vymykala z represivních opatření vůči maďarskému obyvatelstvu. Československá vláda předpokládala, že získá 40 000 až 50 000 obyvatel maďarské národnosti do Čech. Zasáhla celé Slovensko, byla uskutečněna na dobrovolném základu a většina těch, kteří se zapojili, byli slovenské národnosti.³⁸

Československá vláda počítala s velkým zájmem z řad maďarského obyvatelstva, které chtěla rozptýlit z území jižního Slovenska. Z původně hospodářského problému se tak skrytě stala výhodné řešení na pomoc politickému a národnostnímu problému. Právo kontrolovat tento pracovní nábor dostalo od vlády Ministerstvo vnitra. Byla uskutečněna propaganda v tisku. Propagace možnosti práce v Čechách probíhala takto: náboráři vylepili plakáty ve slovenštině, poté pro nezáměr je dali přeložit do maďarštiny a denně je dali několikrát vybubnovat. V druhém týdnu šířili pražští náboráři letáky, na kterých dobrovolně do Čech přesídlený chanavský dělník volal Maďary do Čech „Kamarádi!“. Nesklidilo to žádný úspěch. Maďarské obyvatelstvo projevilo pouze malý zájem. V první fázi akce Předsednictvo Osidlovacího úřadu pro Slovensko žádalo, aby nábor nebyl prováděn mezi Maďary, kteří souhlasili s reslovakizací, ale ať se soustředí pouze na Slováky. Pověřenectvo sociálních věcí přece jen oslovilo i maďarské obyvatelstvo a hovořilo o dočasném zaměstnání. Dne 22. 8. 1946 nařídila vláda přípravu druhé fáze akce a do propagačních kruhů pozvala Jednotný svaz českých zemědělců a Jednotný svaz slovenských rolníků.³⁹

Nedopadlo to podle očekávání československé vlády. Přihlásilo se 200 000 slovenských rodin zatímco Maďarů se přihlásilo jen 1 932, většinou reslovakizovaných.⁴⁰ Malý zájem Ministerstvo sociální péče zdůvodňovalo tím, že obyvatelstvo se odvrátilo od pracovní příležitosti z důvodu maďarské propagandy v souvislosti s Pařížskou mírovou smlouvou. Spíše však bylo maďarské obyvatelstvo znechuceno ostatními represivními opatřeními.⁴¹ Akce z hlediska odsunu maďarské menšiny z jižního Slovenska skončila fiaskem.

³⁸ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 96.

³⁹ Vadkerty, *Deportácie*, 45-48.

⁴⁰ Tamtéž, 48.

⁴¹ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 96.

2.3 Třetí fáze odsunu od podzimu 1946 do února 1947

Nejrozsáhlejší fáze odsunu obyvatelstva maďarské národnosti do Čech se uskutečnila koncem roku 1946 a začátkem roku 1947. Tato fáze představovala hlavní údobí vnitřní kolonizace.⁴² Na poradě slovenských činitelů z ústředních a národních orgánů probíhající ve dnech 6. až 7. 8. 1946 v Bratislavě se po zkušenostech s tím, že dobrovolný nábor Maďarů nefunguje, rozhodlo o tom, že bude použito donucovacích prostředků na základě dekretu prezidenta republiky č. 88/1945 o všeobecné pracovní povinnosti. Před vítěznými velmocemi a Maďarskem bylo potřeba zachovat zdání demokratického řešení, ale praktická realizace plánu se měla uskutečnit donucovací formou.⁴³ V říjnu 1946 byla nábor schválen vládou. Akce byla realizována podle směrnic Osídlovacího úřadu pro Slovensko ze 4. 11. 1946 a měla být ukončena do konce roku. Doplněk dohody o výměně obyvatel s Maďarskem povoloval přesun obyvatelstva maďarské národnosti s cílem jejich využití jako pracovních sil. To tvořilo protiargument stížnostem maďarské vlády a zároveň nábor vytvářel tlak na Maďarsko, které stále odmítalo výměnu obyvatelstva.

Od 19. 11. 1946 začal organizovaný odsun obyvatelstva maďarské národnosti na práce do Čech, za spolupráce s Ministerstvem sociální péče a Osídlovacím úřadem pro Slovensko.⁴⁴ Z materiálu Osídlovacího úřadu pro Slovensko vydaným dne 9. 10. 1946 vyplývaly tři důvody deportací: nedostatek půdy pro slovenské přesídlence z Maďarska, Jugoslávie, Rumunska a dalších zemí, kteří se měli vrátit zpět do Československa; změna etnické struktury jižního Slovenska; nedostatek pracovních sil na českých a moravských územích. Realizace odsunu se měla, jak už bylo řečeno, opírat o prezidentský dekret č. 88/1945 z 1. 10. 1945. Dekret zavedl pracovní povinnost pro muže do 55 let a pro ženy do 45 let, ale obyvatelé maďarské národnosti byli deportováni bez ohledu na věk. Pracovní povinnost se neměla týkat žen, které se staraly o děti mladší 15 let, žen co se staraly samy o domácnost s aspoň 1 příslušníkem, osob ve vojenské službě, posluchačů vysokých škol, členů zastupitelských úřadů.⁴⁵ Dále se pracovní povinnost neměla vztahovat na Maďary určené k výměně obyvatelstva, reslovakizované Maďary, jejichž přihláška byla přijata Ústřední reslovakizační komisí, osoby které nepřišli o československé občanství dekretem prezidenta č. 33/1945, osoby tělesně a duševně choré a asociální živly.

⁴² Kaplan, *Pravda o Československu 1945-1948*, 119.

⁴³ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 33, 37.

⁴⁴ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 97.

Podle Směrnic Osídlovacího úřadu pro Slovensko ze 4. 11. 1946 bylo možné provádět nábor z těchto okresů jižního Slovenska: Šamorín, Dunajská Streda, Galanta, Šaľa, Nové Zámky, Hurbanovo, Komárno, Štúrovo, Želiezovce, Vrábľa, Levice, Šáhý, Modrý Kameň, Lučenec, Jesenské, Rimavská Sobota, Šafárikovo, Rožňava, Moldava nad Bodvou, Košice, Trebišov, Kráľovský Chlmec, Velké Kapušany.⁴⁶ V každé obci mělo být přítomno vojsko i Národní bezpečnost. Ve směrnici se počítalo s okamžitým přesunem asi 180 tisíc obyvatel do Čech a konfiskací jejich majetku.⁴⁷

Tři dny před odchodem bylo doručeno maďarskému obyvatelstvu úřední nařízení o odsunu a odevzdán jim seznam movitostí, co si mohou vzít sebou (nábytek, šatstvo, bytové zařízení, hospodářské nástroje). Zakázáno bylo vyvážet vozy, koně a větší nástroje. Bylo povoleno brát si sebou pouze malá domácí zvířata: drůbež, ovce a prasata. Cesta i převoz povolených věcí byl hrazen. Po dobu převozu bylo jídlo zajištěno. Osoby určené k přesídlení se musely podrobit dvěma zdravotním kontrolám před odjezdem a při příjezdu.⁴⁸

Policie měla za úkol střežit klid v obcích a majetek deportovaných. Vojsko mělo shromáždit povoláné. Počet vojáků určovaly okresní náborové výbory. Do menších měst žádaly 120 až 150 vojáků, do větších 200 až 300. Policejní síly měly rozkaz chovat se slušně, ale přísně a nepřístupně. Zaopatření vojáků bylo organizované špatně, a tak se často stávalo, že se o ně postarali deportovaní. Deportovaným voják, policajt či pracovník osídlovacího úřadu předložil úřední výnos, který většina nepodepsala, aby dala najevo, že odchází nuceně. Při odvážení nebrali v potaz rodinné a přátelské vztahy. Určující byla cílová stanice. Nakládat Maďary do vagónů pomáhalo i slovenské obyvatelstvo. Někteří kladli pasivní odpor a odmítali se zabalit a odejít. Podle svědků byly případy, kdy pasivně odporující Maďary vynesli ven i s postelí nebo stoličkou. Vojáci je v nejednom případě popíchli pažbami.⁴⁹

Způsob provedení deportací byl drastický. Nábor probíhal v zimních měsících během silných mrazů. Za asistence vojska a bezpečnosti, ve studených vagónech za dramatických okolností, bylo maďarské obyvatelstvo odváženo na nucené práce do Čech. Část osob se pokusila o útěk nebo odpor. Za těchto nelidských podmínek došlo ke zranění i úmrtí několika lidí. Zprávy představitelů katolické církve, kteří zjišťovali

⁴⁵ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 42, 45.

⁴⁶ Bobák, *Maďarská otázka v Česko-Slovensku*, 130.

⁴⁷ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 46, 47.

⁴⁸ Vadkerty, *Deportácie*, 52, 53.

⁴⁹ Tamtéž, 69-73.

situaci ve farnostech, ve kterých byl nábor uskutečňován, svědčili o tom, že průběh měl násilný charakter především realizace transportu a způsob rozdělování odsunutých mezi české rolníky, který byl proti lidské důstojnosti.⁵⁰

Ve vzpomínkové knize Zoltána Ujváryho *Bezdomovcem ve své vlasti* se dočteme, jak se mnozí maďarští obyvatelé, kteří se snažili zařídít, aby jejich rodina nebyla odsunuta, stali obětmi podvodníků. Ti slibovali, že za nemalý obnos zařídí propustky z pracovní povinnosti.⁵¹ Strach Maďarů hodně lidí pokládalo za dobrý obchod. Mimo podvodníků zde byli i státní úředníci a ozbrojenci v uniformách, kteří vybírali poplatky za osvobození. Poplatek se měnil podle obce. Například v Martoši, Marcelovej a Chotíně se platilo 10 000 až 15 000 korun, v Sečankách 4500 korun. Ve slovenském veřejném mínění se také spekulovalo, že náborová akce je provázána korupcí. Říkalo se, že bohatší Maďaři se vyplácí, aby nemuseli na práce a do Čech a jsou odváženi jen ti chudší.⁵² Maďarští obyvatelé se chtěli zachránit před násilným převezením.

Pan Alexandr Mokoš zažil třetí fázi odsunu jako 12-letý chlapec. S jeho rodinou, matkou otcem a bratrem, byl odvezen ze Želiezovců do Českých Budějovic dne 21. 1. 1947, později se přestěhovali do Horní Plané. Na převoz vzpomínal následovně: *„Ve 1946 jsme dostali vánoční dar od Beneše tzv. dekret. Dne 21. 1. 1947 budete deportováni na nucené práce do Čech. Tatínek zabil hned prase a slepice. Měli jsme rodinný barák. Postupně jsme se balili, věděli jsme, že přijdou vojáci. Přišli, měli seznam osob. Mohli jsme naložit určité věci. Řekněme postel, stůl, ještě jsme brali kamna. Dostali jsme nákladní vagón a do toho vagónu nás ti vojáci nastěhovali. Drůbež všechno zůstalo doma. Naložili nás do vagónu jako prasata, to byl vagón pro dobytek. Vezli nás přes Želiezovce, Štúrovo, Nové Zámky, Bratislava, Břeclav. V Břeclavi nás vytáhli z vagónu a museli jsme jít do vagónu pro osobní dopravu. Měli strach, protože my jsme tam topili, že bychom uhořeli. Dojeli jsme do Českých Budějovic a teď si představte v té zimě jsme týden byli v Českých Budějovicích na nádraží ve vlaku. Než nás někdo odkoupil. Vždycky někdo přišel, podíval se dvě malá děcka, jeden sedřený člověk ze Sibíře (otec) a maminka chuděrka. Seděli jsme tam týden než nás nějaký sedlák v lítosti vzal.“*⁵³

⁵⁰ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 99, 100.

⁵¹ Zoltán Ujváry, *Bezdomovcem ve své vlasti* (Praha: Svaz Maďarů žijících v Českých zemích, 1994), 29.

⁵² Vadkerty, *Deportácie*, 67.

⁵³ Alexandr Mokoš, interview vedla Gabriela Purkytové, Olomouc, 9. ledna 2017.

Čeští rolníci a další zaměstnavatele posílali žádosti do okresních úřadů práce, ale o přidělení Maďarů do pracovních pozic rozhodovalo Ministerstvo sociální péče. Žadatelé uváděli druh práce, počet žádaných pracovních sil a zároveň i počet členů rodiny, které mohou přijmout. Při příjezdu prvních transportů ještě čeští zaměstnavatelé nevěděli, že dostanou pracovníky, které na veřejné práce přinutili. Tisk psal pouze o úspěchu ne o nedobrovolnosti. Většina českého obyvatelstva pokládala Maďary za válečné zločince, které veřejné práce zachránili před pracovními tábory. Ponižující přijetí Maďarů v Čechách a trhy s lidmi při výběru pracovních sil provázelo utrpení Maďarů. Ze vzpomínek se dozvídáme, že byli Maďaři po příjezdu necháni na noc ve vlaku nebo nocovali v kasárnách nebo v blízkých veřejných budovách. Češi se o ně častokrát i nedobře starali, umístili je ve stájích, nevytopených místnostech, stodolách, ale našly se i dobré příklady hodných lidí, co s Maďary zacházeli slušně.⁵⁴ Pan Alexandr Mokoš prožil nevlídné přijetí českým sedlákem: „*Tenkrát se říkalo kulak, sedláci zdědili majetky po Němcích a my jsme tam potom makali. Představte si taková zima on měl vedle statku barák, tři nebo čtyři místnosti. Tam byl 2 metrový sníh, rukama jsme ho odhazovali, abychom se dostali do baráku. Když jsme se dostali do baráku, plno hlodavců, potkani a myši. To nám připravil dobré podmínky ten sedlák, do smrti na něho nezapomenu. Byl to takový otrokářský řád. Nevzpomínám si, jestli nám platil, vím, že jsme dostali vajíčka a mléko. Když jsme měli hlad, tak jsme nějakou tu slípku jeho zabili. Moje matka došla, čistila krávy a krmila. My jako děti jsme šly pomáhat, aby nám přišla dřív domu, protože dělala od 4 hodin do 10 hodin do večera, těžké to bylo. (...) Jinač tam ty Češi vůči nám jako cizincům se ve skutečnosti chovali velice slušně. Akorát ten sedlák nás honil. Ponižoval nás soustavně. Když měl svatbu dal nám stůl do rohu od ostatních. V Lišově lidi říkali, že od toho sedláka všichni prchali, nikdo nevydržel víc jak půl roku. Můj tatínek šel na úřad do Českých Budějovic a vybavil, že se můžeme přestěhovat nebo zdrhnout do Polné nad Šumavou. Tam byla celá vesnice jen Maďaři, co byli deportováni na práce. Dostali jsme veliký barák a měli jsme se tam dobře.*“⁵⁵ Špatné a dobré zacházení s Maďary se vyskytovalo v přibližně vyrovnaném poměru.⁵⁶

⁵⁴ Vadkerty, *Deportácie*, 81-82.

⁵⁵ Alexandr Mokoš, interview.

⁵⁶ Vadkerty, *Deportácie*, 83.

Dne 22. 2. 1947 byl nábor pracovních sil zastaven, kvůli dohodě s Maďarskem a realizaci výměny obyvatelstva. Zastavení však neznamenalo návrat postižených osob.⁵⁷ Od 19. 11. 1946 do 22. 2. 1947 bylo na práce do Čech deportováno 41 666 Maďarů, z nichž dobrovolně přišlo 2 489 osob.⁵⁸

Marii Jergyik bylo 6 let, když její rodině přišlo nařízení k přesunu na nucené práce do Čech. Její specifický příběh se odehrál v lednu roku 1947. Marie Jergyik líčila události následovně: *„V lednu roku 1947 jsme měli odjet z Apátujfalu (Opatovská Nová ves) do Čech. Byla jsem jen já a rodiče. Rodiče se báli, tak mi řekli, že mě dají na chvíli k mé kmotře. Potom přišli vojáci pro rodiče, byli naloženi do vagónu i s věcmi. Vagón byl přistavený až v obci Šahy. V noci se rodiče rozhodli, že z vagónu utečou. Utekli do Maďarska přes hranice v Šáhách do Balassagyarmatu. Já chtěla samozřejmě za rodičemi. Ty domluvili s mojí kmotřenkou, že mě propašuje přes hranice za nimi. Tak jsem byla propašována v nůši přes hranice do Balassagyarmatu. Pohraničníci si toho nevšimli. Ze začátku to bylo hodně náročný neměli jsme nic. Všechny majetek zůstal ve vagónu. Bydleli jsme u příbuzných, který jsme zde měli. Měli jsme pouze malou komůrku. Těžký to bylo. Otec se musel hlásit pořád na úřadech, protože neměl občanství, ale zůstali jsme zde celý život. Moji rodiče jsou zde pochováni.“⁵⁹* Rodiče paní Jergyik měli z odsunu na nucené práce takový strach, že raději utekli a svoji dceru poté nechali propašovat přes hranice. Do Československa se nikdy nevrátili.

Gabrielu Tarnolcimu bylo 6 let, když ho i s jeho rodinou, 5 dětí a rodiče, odvezli v poslední přesídlovací vlně koncem února 1947 na nucené práce do Čech. Příběh pana Tarnolciho byl zvláštní tím, že jeho otec dokázal zařídit změnu jejich pobytu. Otec pana Tarnolciho dříve pracoval v Čechách a zajistil si místo ve sklárně v Dubí, a tak se rodina na místo v Šumperku ocitla na nádraží v Teplicích. Otec pana Tarnolciho tak unikl nuceným pracím, ale rodina musela opustit svůj domov a byla převezena drastickým způsobem ve vagónu pro dobytek během třetí fáze odsunu maďarského obyvatelstva do Čech. Gabriel Tarnolci vzpomíná: *„To bylo takhle. On můj otec dělal tady ve sklárně. On už tady měl zajištěný byt a měl tu známé, jinak jsme měli jet do Šumperka. Měl dělat kočího. Měl dostat i málo peněz za ty zemědělské práce. Od 490kč do 910kč, to bylo hodně málo. (...) Přišel přidělovací výměr, a že musíme do té doby jít. Propadl nám majetek, co jsme tam měli a museli jsme se vystěhovat.(...) Přijelo auto*

⁵⁷ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 102, 105.

⁵⁸ Bobák, *Maďarská otázka v Česko-Slovensku*, 134.

s vojáky a ten nábytek přendali do vagónu do dobytčáku a tam jsme byli i my v tom a přijeli jsme sem do Teplíc na nádraží.(...) Převoz si tolik nepamatují, protože ženy a všichni tam brečeli a děti tam bylo hodně a oni nás chránili a abychom se neztratili, tak si z toho zmatku člověk nic moc nepamatuje.“⁶⁰

2.4 Vzťah církví k odsunu obyvatelstva maďarské národnosti do Čech

Proti deportacím maďarského obyvatelstva do Čech se nepostavila žádná politická strana či skupina obyvatelstva. Bylo to bráno jako historická spravedlnost. Jediný vnitropolitický odpor vytvářeli představitelé církví. Řešení maďarské otázky pomocí odsunu do Čech na nucené práce vyvolalo mezi katolickým biskupským sborem na Slovensku znepokojení. Rozhodli se sledovat situaci a v případě, že zjistí, že je odsun prováděn nezákonným způsobem, podají stížnost státním orgánům. Slovenští biskupové vyšetřovali způsoby nábory a transportu, právě od nich pochází informace o odsunu, které se nejvíce blíží pravdě. Výsledkem sledování situace bylo memorandum, které slovenský katolický sbor předal prezidentu Benešovi, Slovenské národní radě a ministrovi zahraničních věcí 1. 2. 1947. Ohradili se vůči stránkám odsunu, jež byly proti zásadám lidskosti. K memorandu se vyjádřil pouze Osídlovací úřad pro Slovensko, ale další vyjádření k němu vydáno nebylo. Memorandum nebylo publikované a vytvořilo sporný bod mezi státem a církví. Nespokojenost vyslovila i evangelická církev. Upozornila na to, že se vojáci obohacují na majetku zanechaném maďarským obyvatelstvem při odsunu.⁶¹ Nejcitlivěji se represivní opatření dotklo reformované kalvínské křesťanské církve, protože většinu obyvatelstva hlásícímu se ke kalvinismu tvořili Maďaři. Stát narušil represivními opatřeními vykonávání církevních úkonů zejména komunikaci církve a věřících.⁶²

⁵⁹ Marie Jergyk, interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová, Balassagyarmat, 15. dubna 2017.

⁶⁰ Gabriel Tarnolci, interview vedla Gabriela Purkytová, Dubí, 10. března 2017.

⁶¹ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 105, 106.

⁶² Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 74.

3. Změna politiky, návrat domů a důsledky vnitřní kolonizace

3.1 Možnost vzdělání maďarských dětí

Zrušení maďarských škol bylo jedním z represivních opatření vůči Maďarům a Němcům po válce kvůli kolektivní vině. Košický vládní program schválený 5. 4. 1945 v XV. kapitole stanovil, že dojde k likvidaci všech maďarských a německých škol v českých a slovenských městech.⁶³ V letech 1945 až 1948 bylo maďarské školství v souladu s vládní politikou zlikvidováno. Maďarské děti přišly o možnost učit se v rodném jazyce a musely začít chodit do slovenských škol, i když slovensky neuměly. Po realizaci vnitřní kolonizace, odvezené maďarské děti musely přestoupit do českých škol. Slovenštině ani češtině nerozuměly. Často musely ročník opakovat než se naučily jazyku.

V květnu 1945 byla oficiálně zastavena výuka v maďarských školách. V novém školním roce 1945/1946 se v maďarském jazyce už nezačalo vyučovat. Od 1. 7. 1945 byli propuštěni všichni maďarští učitelé. Z důvodu národně-politických bylo z jižního Slovenska přeloženo 110 učitelů, kteří pracovali i v době připojení k Maďarsku.⁶⁴

Imre Lengyel vzpomínal na dobu, kdy začal chodit do školy v Dřevčicích a na jeho učení: *„Neuměl jsem ani slovo česky ani slovensky. První rok mě ani neklasifikovali. V roce 1950 jsme se zas odstěhovali zpátky na Slovensko. Začal jsem zase chodit do školy tam. Já jsem slovensky neuměl, co jsem chtěl, jsem říkal česky. Tak jsem to potom říkal maďarsky a ty děti to překládali do slovenštiny, protože třídní učitelka maďarsky neuměla nebo jestli uměla, zkrátka nechtěla. Po dvou letech jsem šel do učení. Na učení v Komárně tam byli sami Češi učitelé. Takže jsem měl výhodu, že jsem líp rozuměl než ty děti, co neuměly česky.“*⁶⁵

Alexandr Mokoš vyprávěl o svých zážitcích v maďarské a české škole: *„Chodil jsem do maďarské školy, první, druhá a třetí třída, pak jsem byl v katolické škole. No my jsme byli dost nábožensky založení hlavně maminka a bratr a já ani moc ne, já jsem byl už tenkrát materialista. Pak ta škola maďarská byla ve čtyřicátém pátém zakázaná. Školství jedině slovenský, bohužel tak to bylo. Po válce maďarské školy zavřeli a museli jsme chodit do slovenské a já neznal ani slovo slovensky ani česky. Ve škole byl zákaz mezi kluky a dětmi mluvit maďarsky, abychom se naučili. Uvedu Vám jeden případ, jestli tomu budete věřit. Byla přestávka a bratr chodil do 4. třídy. Já jsem chodil do 5.*

⁶³ Zoltán Pástor, *Slováci a Maďari* (Martin: Matica slovenská, 2011), 106.

⁶⁴ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šutaj, *Nemci a Maďari na Slovensku*, 41-42.

třídy. Setkali jsme se na chodbě a já mu říkám, prosím tě, dej mi chleba po maďarsky. Učitel to uslyšel, Mokoš ke mně aj ten malý Mokoš, tady klečet, tak jsme tam klečeli nebo jsme dostali facku. Mlátili nás. To byl donucovací prostředek, abychom se učili jazyk. To bylo nedemokratický. Ale byli jsme děcka, dělali jsme si srandu z toho. (po příjezdu na nucené práce do Čech, pozn. autorky) Tatínek pracoval a my jsme začali chodit do školy z Levína do Lišova. To víte, my jsme propadli oba. Neuměli jsme ani slovo česky ani slovensky. Tak zavolal ředitel tatínka. Tatínek trochu koktal česky. Povídal pane Mokoš, ty děti se musejí nejprve naučit česky, pak až můžou chodit do školy. S kým? Mezi kluky jsme chodili sice, ale nebavili se s námi, buď nás fackovali ti kluci, protože nám říkali Tataři, Mongoli, Turci a cikáni, to měli od rodičů. Jsem cikán? Nejsem.“⁶⁶

Gabriel Tarnolci vzpomínal na českou školu následovně: *„Chodil jsem do české školy, ale nerozuměl jsem vůbec nic. První dva roky jsme se sourozenci museli opakovat, protože jsme neuměli ani slovo česky. Maminka moje nechodila do práce, protože se starala o 5 dětí, měla problémy celý život mluvit česky. To co se naučila bylo lámaně. Doma se mluvilo maďarsky. (...) No jo neuměli jsme mluvit, nerozuměli jsme ničemu. Děti ve škole se nám smáli. Učitelé se celkem snažili, ale když jsme nerozuměli, oni nám taky nerozuměli. Tak to bylo těžký.“⁶⁷*

Po nástupu komunistů v únoru 1948 se změnila politika vůči maďarské menšině. Maďarům bylo opět dovoleno se učit v maďarském jazyce. Problém byl nedostatek kvalifikovaných učitelů. K 1. 11. 1948 bylo zřízeno 11 škol s maďarským vyučovacím jazykem a počet začal růst.⁶⁸

3.2 Změna politiky vůči obyvatelstvu maďarské národnosti

Koncem února 1948 došlo v Československu ke změně politického režimu. Únorovým převratem se k moci dostala komunistická strana. Tato změna způsobila nárůst vlivu Sovětského svazu do záležitostí Československa. Komunistické strany se v zemích střední Evropy dostávaly postupně k moci. Stejný vývoj tedy postihlo i Maďarsko.⁶⁹ Maďarsko i Československo se staly zeměmi formujícího se sovětského bloku. Nucené práce Maďarů v Čechách byly výraznou překážkou v přátelství těchto dvou

⁶⁵ Imre Lengyel, interview.

⁶⁶ Alexandr Mokoš, interview.

⁶⁷ Gabriel Tarnolci, interview.

⁶⁸ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šutaj, *Nemci a Maďari na Slovensku*, 41-42.

⁶⁹ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 131.

komunistických zemí. Nepřátelství mohlo narušit a oslabit jednotu komunistického hnutí.⁷⁰

V bezprostředním poúnorovém období, ještě komunistické vedení nemělo ujasněné základní principy vztahu k maďarské menšině. Po převratu nepřišla žádná zásadní změna v politice vůči maďarské menšině. Zejména protože už před únorem 1948 komunisté pronikali na důležité posty ve vládě, takže se podíleli na represivních opatřeních proti maďarskému obyvatelstvu. Maďaři stále představovali obyvatelstvo bez státního občanství. Komunisté chtěli udržet Maďary v Čechách natrvalo. V dubnu roku 1948 byl na Ministerstvu vnitra připraven materiál Zakořenění Maďarů, který rozebíral možnosti, jak je asimilovat v Čechách. Komunisté chtěli použít následující prostředky: prodloužení pobytu; rozptýlení Maďarů, kteří doteď žili na jižním Slovensku, náhrada za zanechaný majetek na Slovensku; změna národnosti; dočasné občanství. Dne 13. 4. 1948 bylo schváleno navrácení státního občanství obyvatelům maďarské národnosti. Žadatelé ale museli splňovat velmi přísné podmínky. Museli pobývat na území Čech minimálně rok. Žadatel musel potvrdit, že tu zůstane žít na místě, které mu určí Ministerstvo vnitra. O žádosti rozhodovalo ministerstvo vnitra a to po uplynutí 3 let od podání žádosti, které měly být zkušební. Maďaři měli obavy, že když zažádají o občanství, budou považováni svojí komunitou za zrádce. Nechtěli zůstat v Čechách. Neměli zde stejné postavení, jejich děti zde neměli školy, v mnoha případech s nimi nebylo jednáno slušně ze strany zaměstnavatelů. V dubnu 1948 celkem bylo na území Čech 32 201 Maďarů z toho 2 209 požádalo o občanství.⁷¹

V polovině roku 1948 komunistická strana změnila politiku vůči maďarské menšině. Obávali se reakce maďarských komunistů a nepřátelství z jejich strany. V rámci bloku toto nepřátelství mohlo být bráno mohlo jako narušování a oslabování jednoty komunistického hnutí. Československá vláda zrušila některá diskriminační opatření. Přijali zákon o navrácení československého státního občanství, rozhodli o postupném navrácení maďarských osob odsunutých na práce do Čech v letech 1945 až 1948, dohodli ukončení výměny obyvatelstva mezi Maďarskem a Československem a vyňali drobné vlastníky zpod konfiskace půdy.⁷²

První otevřený projev o potřebě změny politiky pronesl V. Clementis na zasedání Předsednictva ÚV KSČ 8. 7. 1948. Podle toho měl V. Široký připravit

⁷⁰ Vadkerty, *Deportácie*, 126.

⁷¹ Štefan Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 86, 89-94.

legislativní, organizační a politické opatření tohoto návrhu do 10 dní. Hlavní zásady návrhu byly poskytnutí občanských práv maďarským občanům, nepřipustit zavedení zvláštního menšinového statutu, vytvoření škol pro maďarské děti.⁷³

Zákon č. 245/1948 ze dne 25. 10. 1948 navrátil státní občanství osobám maďarské národnosti. Podle zákona Maďaři, kteří bylo do 1. 11. 1938 československými státními občany, měli bydliště v Československu a nebyli příslušníky cizího státu, nabyly státním občanstvím dnem účinnosti zákona. Dále museli složit slib Československé republice do 90 dnů od účinnosti zákona. Státní občanství nemohli dostat osoby, které se provinily vůči státu nebo lidově-demokratickému zřízení nebo byly určené k výměně obyvatelstva ke dni 27. 2. 1947.⁷⁴ Tento zákon vytvořil předpoklad pro návrat deportovaných zpět na Slovensko. Maďarské obyvatelstvo nabylo opět občanských práv.

Změna přístupu vlády v maďarské otázce v druhé polovině roku 1948 způsobila nevyhnutelnost řešení situace maďarského obyvatelstva na nucených pracích v Čechách. Jejich návrat a uspořádání jejich poměrů lze rozdělit do tří etap. První etapou jsou útky, které začaly hned po uskutečnění deportací do konce roku 1948. Druhou etapou je organizovaný návrat Maďarů z Čech na Slovensko od ledna až dubna 1949. Třetí etapou je majetkové odškodnění, které bylo realizováno v rámci tzv. Akce Jih od září 1949.⁷⁵ Veškerým těmto aspektům se bude bakalářská práce nadále věnovat.

3.2 Útky a možnost návratu před rokem 1949

Maďarské obyvatelstvo se chtělo dostat z nucených prací zpět na Slovensko. Ti, co se chtěli dostat domů už před vypršením roční pracovní mobilizace, měli dvě možnosti. První možností bylo vymyšlení nemoci, kvůli které by byli posláni zpět. Nemocní Maďaři se mohli vrátit domů se souhlasem českých regionálních úřadů. Imre Lengyel vzpomínal: „*Někteří si snažili vymyslet všemožné nemoci. Jako tamten jeden z naší vesnice, který povídal tátovi, chceš jít zpátky, táta řekl, že zatím ne a zeptal se proč a on mu odpověděl sněž nakládání švestky. Řekni doktorovi, že tě bolí žaludek a oni tě*

⁷² Štefan Šutaj, „*Akcia Juh*“ *Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993), 17.

⁷³ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 133-134.

⁷⁴ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 103.

⁷⁵ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 114.

*pošlou na rentgen a nepoznají to. Budou si myslet, že máš vřed. A různé takovéhle nemoci si vymýšleli. Byli někteří, kteří utekli, ale pak jim stejně nic neudělali.*⁷⁶

Druhou možností byl útek. Útěky Maďarů z pracovního nasazení nebyly neobvyklým jevem. Začaly hned po uskutečnění deportací do konce roku 1948. Alexandr Mokoš vyprávěl o svém bratrovi: „*Brácha nám utekl zpátky na Slovensko. 11-letý kluk odjel z Horní Plané vlakem bez koruny, jel sám. Vyhodili ho z vlaku, nasedl do jiného. Týden cestoval zpět na Slovensko. Brácha to byl číslo.*“⁷⁷ Maďaři opouštěli přidělená pracovní místa a vraceli se zpět na Slovensko. Už v červenci 1947 začali konflikty mezi utečenci a osídlenci o jejich majetek. Utečenci se skrývali na jižním Slovensku nebo uprchli do Maďarska.⁷⁸ Předsednictvo Osídlovacího úřadu pro Slovensko vydalo 11. 7. 1947 svůj oběžník č. 69, kterým nařídilo deportaci uprchlíku zpět do Čech. Uprchlíci byli potrestáni pokutou, ztrátou svobody a deportováním zpět do Čech. Od dubna 1949 žádali Maďaři, kteří se ilegálně vrátili domů potvrzení o legalitě jejich návratu.⁷⁹ Do jara 1948 se podařilo deportovat zpět pouze 20% Maďarů, kteří uprchli z nucených prací z Čech, což bylo kolem 800 lidí.⁸⁰

3.3 Prodloužení nucených prací a organizovaný návrat domů

Po zastavení deportací bylo maďarské obyvatelstvo ponecháno v Čechách v nových působnostech. Jejich osudy byly různé. Závisely na ubytovacích podmínkách a na lidech, mezi které se dostali. Některým Maďarům se dařilo, jiným ne, ale většina z nich uvažovala o návratu domů. Státní orgány se snažily udržet maďarské obyvatelstvo v Čechách a prodloužit nucené práce. To bylo zajištěno ministerským nařízením. Podle dekretu prezidenta č. 88/1945 měla pracovní mobilizace trvat 1 rok. Nařízení Ministerstva sociální péče č. 231 z 12. 9. 1947 s odvoláním na dekret č. 88/1945 vyslání Maďarů prodloužilo dobu o šest měsíců s odůvodněním, že v českých zemích se nepodařilo odstranit problém s nedostatkem pracovních sil. Po prvním prodloužení plánovala vláda v srpnu 1948 ještě druhé. Problém spočíval v tom, že podle prezidentského dekretu č. 88/1945 šlo prodloužit pracovní povinnost jen dvakrát o půl roku. Vláda tudíž nemohla dobu pobytu maďarského obyvatelstva už dále prodlužovat. Na základě zákona č. 175/1948 Maďaři byli povinni zůstat v Čechách do 30. 4. 1949.

⁷⁶ Imre Lengyel, interview.

⁷⁷ Alexandr Mokoš, interview.

⁷⁸ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 83.

⁷⁹ Vadkerty, *Deportácie*, 64, 66.

Poté se měli vrátit domu v organizovaných transportech. Muselo se vyřešit, kam budou Maďaři po návratu umístěni, protože jejich majetek byl zabrán většinou Slováky či reemigranty. Slovenské nejvyšší úřady doufali, že Maďaři přijmou majetkové vyrovnání, a že přesídlenci na jejich majetcích budou moc zůstat. Většina Maďarů zůstala na nucených pracích místo původních 12 měsíců 26 měsíců.⁸¹

Je důležité připomenout, že československá vláda doufala v trvalé usazení Maďarů v Čechách. S blížícím se ukončením lhůty nucených prací na přelomu roku se začalo přemýšlet, jak maďarské obyvatelstvo donutit, aby se natrvalo usadilo v Čechách a jak vytvořit podmínky, aby došlo k jejich asimilaci. Chtěli získat alespoň 11 000 rodin, které by se definitivně usadili v Čechách. Lákadlem mělo být dočasné státní občanství a majetkové odškodnění za ztracený majetek na Slovensku. V květnu 1948 byla organizována propagandistická akce na získání co nejvíce maďarských rodin na trvalé usazení. Maďarské obyvatelstvo ale pokládalo sliby za nelogické. Protestovali, že státní občanství zahrnuje svobodu pohybu a tu by s občanstvím nedostali. Nechtěli cizí majetek ani kompenzace, chtěli svůj majetek. O trvalé usazení stáli pouze ti, kteří přišli dobrovolně. Podle jednotlivých údajů do 2. 6. 1948 naznačilo svůj úmysl definitivně se usadit 2209 lidí, přibližně 500 rodin. Propagandistická akce nenaplnila vysoká očekávání vlády.⁸²

Všechno tedy směřovalo k organizovanému návratu Maďarů na Slovensko. Pověřenectvo zemědělství a pozemkové reformy předložilo 24. 11. 1948 návrh s novými instrukcemi o propuštění Maďarů zpět na Slovensko. Organizované návraty měly probíhat v časovém rozmezí čtyř měsíců od ledna do dubna roku 1949. Zařizovalo je Ministerstvo sociální péče a po převezení do Slovenska se organizace ujmula trojčlenná komise Sboru pověřenců vytvořená na základě usnesení dne 3. 12. 1948. Pod Ministerstvo sociální péče spadalo zařizování transportů, stravování a vykládání vagónů. V cílových stanicích čekaly pracovní skupiny pro pozemkovou reformu, které zařizovaly další péči o vracející se maďarské obyvatelstvo. První transport odjel 7. 1. 1949 z Mladé Boleslavy.⁸³ Při návratu platila zásada, že první budou vráceni maďarští rolníci zpět na Slovensko, aby mohli začít s přípravami na jarní práce. Měsíčně mělo přijet 15 transportů, které převážely 80 až 100 rodin. Rodiny si sebou vzaly všechn svůj majetek, při příjezdu byly připravené pracovní čety, které jim pomáhaly

⁸⁰ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 84.

⁸¹ Vadkerty, *Deportácie*, 115-116.

⁸² Vadkerty, *Deportácie*, 116, 117, 119, 120, 122.

s vyložení a přepravou. Během celého přesunu byla pro maďarské obyvatelstvo připravené teplé jídlo a zdravotnická péče.⁸⁴ Podle dokumentů ministerstva zahraničí na Slovensku bylo od 7. 1. 1949 do 11. 4. 1949 během 63 transportů přepraveno 4554 maďarských rodin, což bylo 19 041 osob maďarské národnosti.⁸⁵

Imre Lengyel vzpomínal na návrat domů: *„Po převratu jsme se mohli vrátit domů, protože předtím nepustili nikoho domů na Slovensko, ale v roce 1949 to povolili, že kdo chtěl, tak se mohl vrátit zpátky. Až v 1950 jsme se odstěhovali a byli jsme zpátky v Gbelcích. A máma s tátou furt litovali, že jsme se vrátili zpátky, protože v Čechách ten život byl o hodně lehčí. Lidi byli víc k sobě takový víc přátelský. Já jsem se šel učit do Komárna do loděnic v 1951. Po vyučení jsem přišel zpět do Prahy a oženil se a zůstal v Čechách.“*⁸⁶

Alexandr Mokoš vyprávěl svůj návrat na Slovensko: *„Maminka chtěla zpátky na Slovensko. Tatínek by zůstal. Jeho šéf řekl, pane Mokoš nechodte domů. Děcka Vám dáme do lesnické školy. Děda i bratr byli lesákem. (...) Jeli jsme domů vlakem ve 1949 z Horní Plané a na nádraží v Bratislavě jsme leželi s bratrem na zemi a moje matka s námi mluvila maďarsky, přišel tam policajt a zakázal nám mluvit maďarsky. Ten policajt dokonce do matky kopl. Neměl jsem vážné problémy v Čechách. Nikdo mi tam neříkal ty jsi Maďar. Češi byli vzdělanější než na Slovensku. Na Slovensku ty poměry byly jiný a ještě jsou i dneska. (...) My jsme se s kamarádem přihlásili do Ostravy a vyučil jsem se univerzálním soustružníkem v roce 1953. Pak jsem dělal v uhelném průzkumu. A pak jsem šel na vojnu v 1958. Oženil jsem se a zůstal jsem tady v Olomouci.“*⁸⁷

Gabriel Tarnolci zůstal v Čechách celý život a vyprávěl o možnosti návratu následovně: *„No po 1948 jsme se mohli vrátit. No a ten náš majetek už tam nebyl. Už to bylo zabraný. Ty Slováci z toho středního Slovenska to tam zabrali. Táta byl hrdý Maďar. Zpátky nechtěl, měl tu práci. Maminka si ze začátku posteskla po domově, ale pak také nechtěla zpět, zvykla si. Akorát nejstarší sestra se provdala zpátky na Slovensko do Nových Zámků.“*⁸⁸

⁸³ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šutaj, *Nemci a Maďari na Slovensku*, 39.

⁸⁴ Bobák, *Maďarská otázka v Česko-Slovensku*, 139-140.

⁸⁵ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šutaj, *Nemci a Maďari na*, 39.

⁸⁶ Imre Lengyel, interview.

⁸⁷ Alexandr Mokoš, interview.

⁸⁸ Gabriel Tarnolci, interview.

3.4 Majetek deportovaných

Majetek maďarským pracovníkům na nucených pracích nebyl zkonfiskován okamžitě. Nepřešel do vlastnictví státu a orgány řídící akci s ním manipulovaly dočasně. Byl odevzdán novým nájemcům, kteří ho měli dostat do vlastnictví, až bude vymyšleno právní odůvodnění změny vlastnictví majetku. Na podzim roku 1946 ještě mohlo maďarské obyvatelstvo volně disponovat se svým majetkem. Mohli ho prodat nebo darovat. Inventarizaci majetku maďarského obyvatelstva deportovaného do Čech, který zanechali na Slovensku, vykonaly do 31. 12. 1946 krajské úřady Osidlovacího úřadu pro Slovensko a od 1. 1. 1947 místní náborové výbory Pověřenectva sociálních věcí. Inventář byl sepsán v přítomnosti majitele, který měl ověřit údaje. Většina maďarských pracovníků odmítala inventář podepsat. Osidlovací úřad pro Slovensko, Pověřenectvo sociálních věcí a Správa státního majetku vytvořily komisi, která ocenila majetek deportovaného maďarského obyvatelstva na 550 milionu korun. Hodnota vyprázdněných obytných domů činila 75 miliónů korun. Půda byla oceněna na 200 miliónů korun. Hospodářské budovy, hospodářské stroje a nástroje představovaly 275 milionu.⁸⁹

Majetek maďarského obyvatelstva měl řešit problém ubytování chudých a válkou postižených Slováků, reemigrantů vracějících z ciziny zpět na Slovensko a důvěrníků. Důvěrníci byli osoby většinou slovenské národnosti, kterým na základě úředního rozhodnutí byly přiděleny statky maďarských rolníků určených na nucené práce v Čechách. Nazváni byli tak proto, že z hlediska vybudování slovenského státu, to byly spolehlivé osoby vhodné na poslovenštění území. Podle původních plánů měla většina po usídlení obhospodařovat maďarský majetek, ale po definitivním usazení Maďarů v Čechách se právo na obhospodařování mělo změnit na vlastnické. Jejich příchod vyvolal mnoho dramatických scén. Byli pozváni Osidlovacím úřadem na den odchodu Maďarů. Mnozí přišli dříve než měli a pomáhali vojákům a policistům. Někdy se stalo, že měli hlídat majetek a dobytek Maďarů a uchránili ho sice před zloději, ale potom si ho přivlastnili a zmizeli s ním. Úřady i důvěrníci ve většině případů porušovali předpisy o odevzdání majetku maďarských pracovníků na nucených veřejných pracích.⁹⁰ Maďarské obyvatelstvo odsunutá na práce do Čech zanechalo na Slovensku 6 602 domů, které byly přiřazeny 2 667 důvěrníkům. Vlastnické dekrety na 3 384 ha půdy

⁸⁹ Vadkerty, *Deportácie*, 100-101.

⁹⁰ Tamtéž, 105-106, 109-110.

dostalo 1 703 důvěrníků. Majetek byl Maďarům zkonfiskován až na základě usnesení vlády z 19. 3. 1948. Konfiskace se uskutečnila v květnu a v červnu roku 1948.⁹¹

Československá vláda chtěla, aby se Maďaři v Čechách usadili na trvalo, proto přišla s nápadem vypracování plánu majetkového odškodnění maďarského obyvatelstva. Dne 3. 6. 1948 nařídila sepsání hodnoty majetku slovenských Maďarů deportovaných do Čech. Většina Maďarů trvalé usazení a odškodnění za majetek zanechaný na Slovensku odmítla. Chtěli zpět svůj majetek.⁹² V říjnu 1948, když byl návrat Maďarů nevyhnutelný, se začaly řešit majetkové škody napáchané maďarskému obyvatelstvu vracejícímu se zpět na Slovensko. Veliký problém způsobovali důvěrníci usazení na jejich původních majetcích.⁹³

Důvěrníky můžeme rozdělit do tří skupin podle toho, jak reagovali na návrat Maďarů. První skupina odmítla vrátit majetek. Druhá skupina žádala výměnou hospodářství. Třetí skupina odešla bez větších požadavků. Ze 4 602 maďarských rodin, které se vrátily domů v červnu 1949, se pouze 55% mohlo vrátit do svých domovů. Úřady nebyl připraveni na to, že Maďaři odmítnou náhradní byty a domy.⁹⁴

Po návratu na Slovensko byl sepsán s maďarským obyvatelstvem zápis o hospodářských potřebách, ve kterém měly být zaznamenané požadavky na ubytování, hospodářství, stroje, budovy, dobytek, osivo, šatstvo a bytové zařízení. Většinou nový dům nebyl adekvátní náhradou. Největší problém bylo umístění Maďarů v nejvíce deportacemi postižených okresech: Galanta, Šamorín, Komárno, Hurbanovo. Docházelo k případům, kdy přesídlenci i Maďaři žili v jednom domě než přesídlencům přidělili tzv. dohodový dům. Majetková vyrovnání slíbená maďarskému obyvatelstvu se odsouvala až do roku 1950 a postupně splynula s kolektivizací a stala se bezpředmětnou. Stát náhradu škody maďarskému obyvatelstvu řešil vyplácením sociální podpory, zabezpečením náhradního ubytování a nebo příspěvkem na výstavbu nového domu.⁹⁵ Stávalo se také, že Maďaři byli umísťováni do domů k bohatým Maďarům. Vnitřní kolonizace vytvořila bytovou krizi na jižním Slovensku.⁹⁶

Imre Lengyel potvrdil, že jeho rodina po návratu dostala finanční příspěvek na výstavbu nového domu: „*Ten barák náš nevím, co s ním přesně bylo, ale táta koupil*

⁹¹ Šutaj, *Maďarská menšina na Slovensku*, 101.

⁹² Vadkerty, *Deportácie*, 101.

⁹³ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 114.

⁹⁴ Vadkerty, *Deportácie*, 129, 131, 132.

⁹⁵ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 122, 123, 127.

⁹⁶ Tamtéž, 123-125, 127, 147.

*jiný barák. Tamten prodali a dostali nějakou korunu a postavili si nový barák.*⁹⁷ Alexandr Mokoš mluvil o jejich majetku na Slovensku následovně: *„Ve 1948 vítězství komunistů a já Vám řeknu otevřeně svobodu jsme znovu nabyli. Dostali jsme zpátky nárok na majetek na Slovensku. Zajímavá sranda, do toho baráku, co nás z něho odvezli, přišla tam jedna rozvedená Maďarka, která neznala ani slovo slovensky, ale podepsala, že je Slovenka. No, ale když se dozvěděla, že jedeme dom, tak odešla. Dostali jsme znovu vagón v Horní Plané. Přijeli jsme na Slovensko.“*⁹⁸ Rodina pana Gabriela Tarnolciho se zpět nevrátila, protože nebylo kam: *„No a ten náš majetek už tam nebyl. Už to bylo zabraný. Ty Slováci z toho středního Slovenska to tam zabrali. A můj otec byl hrdej Maďar.“*⁹⁹

Organizátoři akce způsobili maďarskému obyvatelstvu majetkové škody, většinu připravili o jejich domovy, kam nastěhovali cizí lidi. Akce odsunů způsobily mnoho utrpení všem zúčastněným a ještě více zkomplikovaly situaci na jižním Slovensku.

3.5 Akce Jih

Komunistická strana Československa se pomalu distancovala od represivních řešení maďarské otázky, aby nenarušila jednotu komunistického hnutí. Je však nutné zmínit, že slovenská komunistická strana plánovala další vnitřní kolonizaci maďarského obyvatelstva v období od 7. 9. do 12. 10. 1949.¹⁰⁰ Hlavním cílem Akce Jih bylo vyřešení problémů vzniklých neúspěšným odsunem Maďarů do Čech v letech 1945 až 1948. Druhý cíl byl odsun třídně a politicky nevyhovujícího maďarského obyvatelstva jižního Slovenska. Plán spočíval v najití vhodného zaměstnání ve státních lesích a státních majetcích a ubytování Maďarů v Čechách. Další možností byla výstavba 200 menších bytů v obcích jižního Slovenska.¹⁰¹ Politickým základem plánovaného odsunu Maďarů bylo usnesení ÚV KSS ze 7. 9. 1949 o řešení některých otázek jižního pohraničí. Byla vytvořena Ústřední komise Akce Jih, která mohla pracovat po boku Pověřenectva vnitra.¹⁰²

Akce Jih měla řešit všechny problémy uspořádání záležitosti obyvatel maďarské národnosti jižního Slovenska. Měla přesunout maďarské občany, kteří se vrátili z nucených prací z Čech a nemohli si najít ubytování a požadovali navrácení vlastnictví.

⁹⁷ Imre Lengyel, interview.

⁹⁸ Alexandr Mokoš, interview.

⁹⁹ Gabriel Tarnolci, interview.

¹⁰⁰ Šutaj, „*Akcia Juh*“, 20.

¹⁰¹ Šutaj, *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, 132-134.

Měla přesídlit maďarské obyvatele, kterým nebylo udělené československé státní občanství. Komunisté tvrdili, že je to čistě třídní akce potírání protisocialistických živlů, ale byla zde vidět silná protimaďarské zaměření.¹⁰³

Pokus o realizaci začal vytvořením okresních a politicko-bezpečnostních komisí. Okresní řešily majetkové poměry. Hlavní úlohou politických komisí bylo z podkladových materiálů, předložit Ústřední komisi návrh osob maďarské národnosti, které měly být odsunuty do Čech. Návrhy na základě rozhodnutí Ústřední komise z 19. 9. 1949 měla posoudit trojčlenná komise. Komise začaly pracovat 14. 9. 1949 po instruktaži ÚV KSS, kde jim byla sdělena kritéria výběru. Maďaři měli být rozděleni do 4 skupin podle příčin provinění: odsouzení, jejíž majetek byl konfiskován, nebo byli určeni pro výměnu obyvatelstva; Maďaři určeni k výměně obyvatelstva, kteří ale nebyli vyměněni a nedostali československé státní občanství; Maďaři, kteří se provinili proti státu a nedostali československé státní občanství; Maďaři, které navrhly na odsun politicko-bezpečnostní komise. Ke kritériu hodnocení se přidalo i pozorování činnosti proti lidově-demokratickému režimu po roce 1945. Podle původních plánu se měl přesun realizovat do poloviny října 1949. Maďarské obyvatelstvo bylo opět vystaveno strachu z odsunu. Začátkem října komise měly schválený okruh osob určených k odsunu v rámci Akce Jih.¹⁰⁴

Největší chybou bylo, že Akce Jih nebyla projednána v nejvyšších stranických orgánech komunistické strany Československa v Praze. Přípravy proběhly zejména na Slovensku. Nebylo dohodnuto ani umístění pro maďarské osoby. Také zde nebylo dostatečné finanční zabezpečení. Dne 12. 10. 1949 byl uskutečněn jediný odsun ze Šamorína do Nováků. Telegram z Prahy další odsun v rámci Akce Jih 12. 10. 1949 dočasně zastavil. Akce vyvolala nespokojenost vedoucích představitelů Komunistické strany Československa zejména K. Gottwalda. Opět zde byl tlak maďarských komunistů ze zahraničí. Dne 24. 10. 1949 Předsednictvo ÚV KSČ akci zastavilo úplně. Snaha vyřešit majetkové rozpory na jižním Slovensku po návratu Maďarů z nucených prací z Čech bylo to jediné, co zůstalo z plánu Akce Jih.¹⁰⁵

Vnitřní kolonizace, která proběhla ve třech fázích od roku 1945-1948, byla odlišná od Akce Jih. Odlišnost spočívala ve výběru osob. Vnitřní kolonizace nezohledňovala činnost proti lidově-demokratickému režimu, byli přesunuti všichni

¹⁰² Šutaj, „*Akcja Juh*“, 25, 28.

¹⁰³ Šutaj, „*Akcja Juh*“, 22.

¹⁰⁴ Tamtéž, 33-41.

Maďaři kromě těch, kteří byli určeni na výměnu obyvatelstva nebo podepsali reslovakizaci. Během Akce Jih měli být odsunuti Maďaři, kteří se provinili proti státu a nedostali československé státní občanství, v období vnitřní kolonizace neměl nikdo z maďarského obyvatelstva státní občanství. Odlišnost lze najít také v tom, čeho chtěla československá vláda dosáhnout. Hlavním cílem vnitřní kolonizace bylo dostat maďarskou menšinu od hranic s Maďarskem, zabezpečit pracovní síly do českého pohraničí po odsunu Němců a získat hospodářství pro chudé nebo válkou postižené Slováky. Na rozdíl od Akce Jih která měla vyřešit problémy vzniklé vnitřní kolonizací pomocí dalšího přesunu politicky nevyhovujících maďarských občanů, Maďarů bez občanství a Maďarů, kteří přišli z nucených prací z Čech a nemohli najít ubytování. Akce měla i pozitivní aspekt. Byla plánována výstavba a rekonstrukce domovů potřebným pro řešení problémů jižního Slovenska a majetkové odškodění maďarskému obyvatelstvu.

¹⁰⁵ Tamtéž, 49, 51-54, 56, 59.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjištit důvody akce vnitřní kolonizace, proč byla akce neúspěšná a jaké měla důsledky pro maďarskou menšinu. Nejprve se pokusím shrnout, z jakého důvodu byla akce realizována. Československá vláda se snažila po válce zbavit maďarské menšiny, protože Československo mělo být národním státem Čechů a Slováků. Menšiny představovaly hrozbu státu. Velmoci ale řešení maďarské otázky transferem obyvatelstva z Československa do Maďarska nepodpořily. To byl první podnět pro odsun obyvatelstva maďarské národnosti z jižního Slovenska do Čech. Československá vláda chtěla rozbít etnickou linii jižního Slovenska, protože se obávala revizionistických tendencí Maďarska. Dále v českém pohraničí chyběla pracovní síla po odsunutých Němcích. Na konci roku 1945 byla první fáze vnitřní kolonizace zastavena, protože se začalo jednat o alternativním řešení výměny obyvatelstva s Maďarskem. To odmítalo jednat, pokud Československo nezastaví represivní opatření vůči maďarské menšině. Byla uzavřena dohoda o výměně, i přes nezájem maďarské strany, aby byla represivní opatření v Československu omezena. Maďarská vláda oddalovala realizaci výměny a to znamenalo druhý podnět pro další fázi vnitřní kolonizace. Pražská vláda přesunula řešení maďarské otázky na domácí půdu, když veškeré snahy na mezinárodním poli selhaly. Slovenské orgány dostaly možnost vnitrostátně vyřešit situaci. Využily k tomu právě vnitřní kolonizaci a reslovakizaci. Československá vláda se také netajila tím, že převozem Maďarů do Čech na nucené práce chtěla donutit Maďarsko k jednání o výměně obyvatelstva. Nakonec došlo k výměně obyvatelstva, kvůli které byly nucené práce Maďarů v Čechách nadobro zastaveny. Československo si vynutilo alespoň toto řešení na mezinárodním poli. Maďarské menšiny se však úplně nezbavilo. Důvodem akce byla tedy beznadějnost prosazení transferu a československá snaha vymoci si výměnu obyvatelstva. Odsun Maďarů do Čech na nucené práce řešil i vnitrostátní problém s nedostatkem pracovních sil po odsunutých Němcích a snížil koncentraci maďarského obyvatelstva na jižním Slovensku. Československá vláda chtěla jakýmkoliv způsobem vyřešit maďarskou otázku.

Vnitřní kolonizace a nucené práce v Čechách nebyly úspěšným řešením maďarské otázky československou vládou. Prvním předpokladem neúspěchu bylo odebrání československého státního občanství příslušníkům maďarské menšiny, což bylo hrubé porušení lidských práv. Pražská vláda mohla s Maďary nakládat, jak uznala za vhodné. Bylo ovšem jasné, že s nabytím práv budou chtít maďarští občané zpět na jižní

Slovensko. Akce nebyla dobře promyšlena, to byl další předpoklad neúspěchu. Dalo se předpokládat, že nuceně převezené maďarské obyvatelstvo se nebude chtít asimilovat v Čechách, když v polovině případů na ně čeští sedláci nahlíželi jako na válečné zločince. Neuměli jazyk. Na jižním Slovensku měli své domovy, kam se chtěli vrátit, kde byli zvyklí. Akce nemohla vyřešit problém s přítomností maďarské menšiny. Bylo to spíše rozptýlení problému do pohraničí republiky, které řešilo aktuální problém s nedostatkem pracovních sil a rozbilo etnickou linii jižního Slovenska. Vláda tento krok neměla promyšlený, realizaci navíc měly na starost slovenské národní orgány. Pražská vláda vnitřní kolonizací spíše chtěla vytvořit tlak na Maďarsko, aby došlo k výměně obyvatelstva s Maďarskem. Odsun Maďarů do Čech na nucené práce bylo provizorní řešení maďarské otázky, které bylo odsouzeno k neúspěchu.

Důsledky odsunu Maďarů do Čech byla ztráta majetku a krizová bytová situace na jižním Slovensku. Maďarské obyvatelstvo přišlo o svůj majetek převozem na nucené práce do Čech. Přišli o své domovy, kam byli nastěhováni převážně Slováci nebo reemigranti. Pražská vláda se snažila o asimilaci Maďarů v Čechách. Nabízela různé finanční podpory a dočasné občanství. Vláda věděla, že návrat Maďarů z Čech bude mít za důsledek krizovou bytovou situaci na Slovensku, proto se je snažili udržet v Čechách. Maďaři odmítali asimilaci. Chtěli zpět do svých domovů na jižním Slovensku. Chtěli zpět svůj majetek. V roce 1949 byl návrat povolen, což přineslo problém, kam umístit Maďary, když v jejich domech byli přesídlenci. Tato situace byla vyřešena různě. Někdy osídlenci odešli z maďarského majetku, jindy odmítali opustit dům a stávalo se, že žili Maďaři spolu se Slováci v jednom domě. Vláda nabízela náhradní bydlení, které nebylo ve většině případů adekvátní náhradou za ztracený majetek. Nebo se náhrada škody maďarskému obyvatelstvu řešila vyplácením sociální podpory a příspěvkem na výstavbu nového domu. Československá vláda slibovala úplné majetkové vyrovnání maďarskému obyvatelstvu. Tento slib byl odsouván až do roku 1950 a postupně navrácení majetku splynulo s kolektivizací a stalo se bezpředmětným.

Přesun na nucené práce do Čech měl na maďarské obyvatelstvo převážně negativní vliv. Tato akce způsobila spoustu utrpení. Maďaři museli opustit své domovy na Slovensku a jít pracovat do cizího prostředí, kde na ně častokrát nahlíželi jako na válečné zločince. Na odchod maďarského obyvatelstva z domovů dohlíželo vojsko, v některých případech bylo použito násilí. Transporty byly prováděny v dobytčích vagoněch a v cílových místech na ně čekali čeští sedláci, kteří se v polovině případů nechovali k Maďarům slušně a nezařídili jim důstojné podmínky k bydlení. Maďarským

dětem nebyla umožněna výuka v jejich rodném jazyce. Musely chodit do českých škol, kde se jim děti posmívaly a ročník musely opakovat kvůli jazykové bariéře. Do roku 1949 se nemohlo maďarské obyvatelstvo vracet na Slovensko. Ti, kteří utekli, byli vraceni zpět do Čech. Ve své bakalářské práci jsem se snažila přiblížit vnímání této události maďarským obyvatelstvem. Rozhovor s Imre Lengyelem přinesl optimističtější pohled. Imre Lengyel nevzpomínal na odsun a pobyt v Čechách ve špatném. Bral to jako věc, která byla dána. Pocházel z rodiny nižšího sociálního postavení, takže o majetek jeho rodina připravena nebyla. Odsun zažil jako malý chlapec. Čeští sedláci se k němu i jeho rodině chovali slušně. V rozhovoru řekl, že jeho rodiče litovali, že se vrátili, protože v Čechách se žilo lépe. Jeho tatínek tu dělal dokonce vedoucího na statku. Sám Imre Lengyel se do Čech vrátil a žije tu do dnes. Maďarské obyvatelstvo pocházející z nižších sociálních vrstev nucený odsun a práce v Čechách snášelo lépe. Neztratili majetek. Někteří si mohli i polepšit. Alexandr Mokoš naopak na odvoz a pobyt v Čechách vzpomínal ve zlém. Vyprávěl, jak on a jeho rodina byli převezeni v hrozných mrazech, v dobytčím vagónu do Čech a ponecháni týden na nádraží. Český sedlák se k nim nechoval slušně a ponižoval je. Do jejich domu na Slovensku se nastěhovala Maďarka, která si zažádala o reslovakizaci. Po návratu Mokošových dům ihned opustila. Pan Mokoš se do Čech vrátil kvůli práci, oženil se zde a žije tu v Olomouci se svou ženou. Na závěr rozhovoru řekl: *„Já se dnes soudím se Štrasburkem mezinárodně, proto mám veškeré doklady tu, aby nás rehabilitovali. Já už nechci vůbec nic, moji rodiče už nežijí, bratr ještě jo. Nechceme nic, jen aby se nám omluvili.“*¹⁰⁶ Pan Mokoš nám přiblížil neslušné chování některých sedláku k maďarským rodinám a utrpení kterým si museli Maďaři projít. Příběh Marie Jergyik byl velice specifický. Rodiče paní Jergyik měli z odsunu takový strach, že raději utekli a svoji dceru poté nechali propašovat přes hranice. Do Československa se nikdy nevrátili. Někteří Maďaři ze strachu z odsunu na nucené práce raději zvolili útěk ze země. Gabriel Tarnolci na odsun do Čech nevzpomínal ve zlém. Jeho otec si zařídil byt i práci ve sklárně, takže nemuseli s rodinou absolvovat nucené práce pouze převoz a pobyt v Čechách. Na jižní Slovensko se již nikdy nevrátili. Majetek jim byl zabaven a žili na něm Slováci. Otec pana Tarnolciho se odmítl vrátit. Měl bydlení i práci tady. Maminka pana Tarnolciho chtěla jet nejprve domů, poté si zvykla. Rodina pana Tarnolciho splnila sen československé vlády o asimilaci Maďarů v Čechách. Gabriel Tarnolci žije v okolí

¹⁰⁶ Alexandr Mokoš, interview.

Teplic celý život. Rodina pana Tarnolciho je ukázkovým případem, že některým Maďarům se povolání na nucené práce podařilo obejít. Tyto životní příběhy ukázaly, jak nucené práce v Čechách zasáhly životy maďarských rodin. Viděli jsme zde případ útěku do Maďarska, asimilace v Čechách, návratu na Slovensko a následného navrácení do Čech. Každý pamětník na akci vzpomínal jinak ve špatném i dobrém. Z celkového hlediska akce odsunů Maďarů do Čech přinesly zbytečné utrpení a situaci na jižním Slovensku zhoršily. Maďaři posloužili sice jako pracovní síla po válce, ale ve 1949 většina odešla zpět na Slovensko. Asimilace rodiny Tarnolciových byla opravdu výjimečným případem.

Summary

The Czechoslovak government wanted to create a nation state of Czechs and Slovaks without minorities after WW2. The victorious powers approved transfer of German minority out of Czechoslovakia but not the Hungarian one. Negotiations concerning the exchange of population between Hungary and the Czechoslovak government, the another solution of Hungarian minority liquidation, did not go according to plan. Therefore, the Czechoslovak government had to deal with the Hungarian minority issue internally. Forced labour of Slovakian Hungarians in Bohemia in 1945-1948 was one of the solutions of the Hungarian minority liquidation used by the Czechoslovak government. This solution was used because it solved more after-war problems: to get the Hungarian minorities from the border with Hungary in order to break the territorial compactness, to gain labour force for the Bohemia border land after the departure of the German minorities and to obtain the properties of the leaving Hungarians for the poor and war-affected Slovaks. In 1947, an agreement between Czechoslovakia and Hungary was signed concerning the exchange of population. This was a small victory for the Czechoslovak government that wished to get rid of Hungarians completely. But Hungary had a condition of stopping the repressive measures against Hungarians in Czechoslovakia. After the first exchange, the forced labour was stopped and Hungarians could go back home to Slovakia. The failure of the action of forced labor was caused by the fact that Czechoslovak government had not thought it through. The retraction of Czechoslovak citizenship from members of the Hungarian minority was a violation of human rights. The Czechoslovak solution of the

Hungarian population assimilation in Bohemia was not well received by the Hungarians as they did not want to remain in Bohemia because in most cases, the Czech farmers looked at them as war criminals. They did not speak the language. In southern Slovakia, they had homes they were used to. The action could not solve the problem with the presence of the Hungarian minority. Rather, it was a dispersal of the problem into the border of Bohemia that might have addressed the labour shortage problem but also broke the ethnic line of southern Slovakia. The act of colonization and forced labour had mostly negative impact on the Hungarian population, uprooted from its environment and deprived of its property. In 1949, most Hungarians went back to Slovakia. The return of Hungarians from Bohemia resulted in a housing crisis in Slovakia and worsened the relations between Hungarians and Slovaks.

Použitá literatura

Bobák, Jan. *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944-1948)*. Martin: Matica slovenská, 1996.

Gabzdilová-Olejníková, Soňa, Milan Olejník a Štefan Šutaj. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentech I*. Prešov: UNIVERSUM, 2005.

Irmanová, Eva. *Maďarsko a Versaillský mírový systém*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002.

Irmanová, Eva. *Maďarská menšina na Slovensku a její místo v zahraniční politice Slovenska a Maďarska po roce 1989*. Ústí nad Labem: Albis international, 2005.

Kaplan, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990.

Paukovič, Vladimír. *Etnické menšiny na Slovensku*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.

Šutaj, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945-1948*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993.

Šutaj, Štefan. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov: UNIVERSUM, 2005.

Šutaj, Štefan. „*Akcia Juh*“ *Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

Šutaj, Štefan. *Parížská konferencia 1946 a mierová zmluva s Maďarskom*. Prešov: UNIVERSUM, 2014.

Ujváry, Zoltán. *Bezdomovcem ve své vlasti*. Praha: Svaz Maďarů žijících v Českých zemích, 1994.

Vadkerty, Katalin. *Deportácie*. Bratislava: Kaligram, 2002.

Vaněk, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum orální historie, 2004.

rozhovory s pamětníky:

Jergyik, Marie. Interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová. Balassagyarmat, 15. dubna 2017.

Lengyel, Imre. Interview vedli Petr Balla a Gabriela Purkytová. Sadská, 4. května 2016.

Mokoš, Alexandr. Interview vedla Gabriela Purkytová. Olomouc, 9. ledna 2017.

Tarnolci, Gabriel. Interview vedla Gabriela Purkytová. Dubí, 10. března 2017.